

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПЕРЕКЛАДУ
З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**на тему СПЕЦИФІКА ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ
(НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ Д. ДЖОЙСА ТА ЇХ ПЕРЕКЛАДІВ
УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ)**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи 8.0352-а/п
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.041 германські мови та
літератури (переклад включно),
перша – англійська
освітньо-професійної програми
Переклад (англійський)
Шаповал Юлія Григорівна

Керівник к.філол.н., проф. Клименко О.Л.

Рецензент д.філол.н, проф. Шевченко О.І.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет іноземної філології
Кафедра теорії та практики перекладу з англійської мови
Освітній рівень магістр
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно)
– перша англійська
Освітньо-професійна програма Переклад (англійський)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри теорії та
практики перекладу з англійської
мови

_____ Запольських С.П.
«30 листопада» 2023 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

ШАПОВАЛ ЮЛІЇ ГРИГОРІВНИ

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра (проекту) Специфіка художнього перекладу (на матеріалі творів Д. Джойса та їх перекладів українською мовою) Керівник кваліфікаційної роботи Клименко Ольга Леонідівна, к.філол.н., проф. затверджені наказом ЗНУ від «11» квітня 2023 року № 521-с
2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи (проекту) 30.11.2023 р.
3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (проекту): для виконання роботи будуть використані первинні джерела – твори Д. Джойса, перекладені українською мовою, а також вторинні джерела – теоретичні дослідження з теорії та практики перекладу. Методами дослідження будуть контент-аналіз та порівняльний аналіз.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки 1) аналіз теоретичних основ перекладу художніх текстів; 2) аналіз творів Д. Джойса як об'єктів перекладу; 3) аналіз перекладів творів Д. Джойса українською мовою; 4) висновки.
5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи (проекту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ		09.06.2023	09.06.2023
Розділ 1		02.09.2023	02.09.2023

Розділ 2		01.10.2023	01.10.2023
Висновки		20.10.2023	20.10.2023

6. Дата видачі завдання 09.06.2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи (проекту)	Примітка
1	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх вивчення та аналіз; укладання бібліографії	лютий-квітень 2023	виконано
2	Добір фактичного матеріалу	травень 2023	виконано
3	Написання вступу	червень 2023	виконано
4	Написання теоретичного розділу	вересень 2023	виконано
5	Написання практичного розділу	жовтень 2023	виконано
6	Формулювання висновків	жовтень 2023	виконано
7	Проходження нормоконтролю	листопад 2023	виконано
8	Одержання відгуку та рецензії	листопад-грудень 2023	виконано
9	Захист	грудень 2023	виконано

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Магістрант _____ Ю. Г. Шаповал

Керівник роботи _____ О. Л. Клименко

Нормоконтроль пройдено
Нормоконтролер _____ В.В. Погонєць

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ	10
1.1 Поняття художнього перекладу та його особливості в українській культурі.....	10
1.2 Поняття перекладацьких трансформацій та їх класифікації.....	14
1.3 Поняття адекватності та еквівалентності у процесі перекладу творів.....	18
1.4 Обґрунтування основних методів та етапів дослідження трансформацій у перекладі художнього твору.....	24
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ТВОРАХ ДЖЕЙМСА ДЖОЙСА	29
2.1 Особливості ідіостилю Джеймса Джойса у творах та його переклади українською мовою.....	29
2.2 Застосування лексичних трансформацій в українському перекладі творів.....	35
2.2.1 Модуляція або лексична заміна.....	35
2.2.2 Роль конкретизації.....	36
2.2.3 Генералізація під час перекладу українською мовою.....	37
2.2.4 Засіб цілісного перетворення.....	37
2.2.5 Антонімічний переклад.....	38
2.2.6 Компенсація при перекладі.....	39
2.3 Застосування граматичних трансформацій в українському перекладі творів.....	42
2.3.1 Об'єднання та членування речень.....	43
2.3.2 Опущення граматичних елементів.....	44
2.3.3 Додавання граматичних одиниць, наприклад, сполучників, займенників, тощо.....	47
2.4. Застосування семантичних трансформацій в українському перекладі творів.....	50
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	58

РЕФЕРАТ

Дипломна робота – 69 стор., 57 джерел.

Об'єкт дослідження: Об'єктом дослідження є спосіб відтворення асоціативно-образного компонента змісту тексту за допомогою перекладацьких трансформацій.

Мета роботи: вивчення особливостей використання перекладацьких трансформацій при перекладі творів Джеймса Джойса українською мовою, з визначенням типів, видів та факторів, що впливають на їхній вибір.

Теоретико-методологічні засади: перекладацька адекватність, перекладацькі трансформації, лінгвістичний аналіз, культурний аналіз, когнітивний аналіз. (Т. Р. Кияк, В. М. Комісаров, Р. К. Миньяр-Белоручев, А. Д. Швейцер та ін.)

Отримані результати: Художній переклад творів Джойса є складним завданням, що вимагає від перекладача творчого підходу та володіння широким спектром перекладацьких прийомів. Перекладачі повинні бути готові до викликів, пов'язаних з передачею ідіостилю автора, образності та виразності, а також ритму та звучання оригіналу. Автор використовує унікальний ідіостиль, який ґрунтується на складному взаємодії слів, образів та мовних елементів. Це створює ряд викликів для перекладачів, які працюють над використанням неологізмів та нестандартних конструкцій, образних засобів, ритму та звучання. Використання перекладацьких трансформацій вимагає від перекладача творчого підходу та володіння широким спектром перекладацьких прийомів.

Ключові слова: *художній переклад, Джеймс Джойс, перекладацькі трансформації, ідіостиль, асоціативно-образний компонент.*

ВСТУП

Глобалізація є складним і багатограним процесом, який має значний вплив на всі аспекти людського життя, включаючи культуру та мистецтво. У галузі перекладу глобалізація призвела до кількох важливих змін, які мають як позитивні, так і негативні наслідки.

З одного боку, глобалізація сприяє зближенню культур та мов. Це створює умови для більш тісного культурного обміну, а також для більш широкого поширення художньої літератури по всьому світу. У результаті перекладачі мають можливість ознайомити читачів з творами, які інакше були б їм недоступні.

З іншого боку, глобалізація може призвести до втрати частини унікальності оригінальних текстів. Це пов'язано з тим, що глобалізація сприяє поширенню певних стандартів та цінностей, які можуть впливати на стиль та зміст художніх творів. У результаті перекладачі можуть бути змушені робити певні компроміси, щоб їхні переклади відповідали цим стандартам.

Успішний художній переклад є складним завданням, яке вимагає від перекладача глибокого розуміння як мови, так і культури оригіналу. Перекладач повинен бути в змозі передати не лише зміст тексту, а й його стиль, емоційний відтінок та культурні відсилання. У добу глобалізації перекладачі також повинні бути чутливими до змін, які принесла глобалізація. Вони повинні вміти балансувати між збереженням унікальності оригіналу та відповідністю певним стандартам, які прийняті в культурі перекладу.

Дослідження про перекладачів у добу глобалізації є важливою галуззю перекладознавства. Ці дослідження допомагають нам краще зрозуміти, як глобалізація впливає на перекладацьку діяльність, а також на які виклики та можливості вона наражає перекладачів.

Одним із важливих напрямів досліджень у цій галузі є вивчення того, як глобалізація впливає на стиль та зміст художніх творів. Ці дослідження показують, що глобалізація може призвести до певної стандартизації художніх текстів, а також до втрати частини їхньої унікальності.

Іншим важливим напрямом досліджень є вивчення того, як перекладачі сприймають глобалізацію та її вплив на їхню діяльність. Ці дослідження показують, що перекладачі по-різному ставляться до глобалізації. Деякі перекладачі вважають, що глобалізація є позитивним процесом, який сприяє поширенню художньої літератури по всьому світу. Інші перекладачі вважають, що глобалізація негативно впливає на унікальність художніх творів і може призвести до втрати їхньої культурної цінності.

Незважаючи на важливість цієї тематики, досі недостатньо робіт, присвячених дослідженню впливу глобалізації на перекладачів. Ці дослідження є важливими, оскільки вони допомагають нам краще зрозуміти, як глобалізація впливає на культуру та мистецтво, а також на які виклики та можливості вона наражає перекладачів.

Серед численних проблем, які вивчає сучасне мовознавство, важливе місце займає вивчення лінгвістичних аспектів міжмовної мовленнєвої діяльності, яку називають «перекладом» або «перекладацькою діяльністю».

Переклад – це процес міжмовної та міжкультурної комунікації, де текст оригіналу в цілому або його сегменти можуть зазнавати ряду модифікацій відомі як перекладацькі трансформації [Комиссаров 2000, с. 125]. Завданням будь-якого перекладача є відтворення за допомогою засобів іншої мови цілісного та точного змісту тексту, зберігаючи при цьому стилістичні та експресивні особливості. Перекладач має відтворити цілісне естетичне й ідейне враження, яке справляє поетичний оригінал, прагматику його художніх образів, але при цьому оригінальна мовна форма твору, на наш погляд, має залишатися впізнаваною. [Дударева 2003, с. 9]

До питання перекладацьких трансформацій зверталися такі вчені-перекладознавці як, наприклад: Антоні Віньє та Жан Дарбельне [1958], Юджин Найда, Пітер Ньюмарк [1998], Ентоні Пім [2022], Карабан В.І. [2002], Корунець І.В. та інші.

Під поняттям перекладацьких трансформацій ми розуміємо певний вид перефразування, що слугує для більш точного передавання інформації, укладеної

у тексті оригіналу, при дотриманні відповідних норм мови. Будь-який текст виконує якусь комунікативну функцію: повідомляє якісь факти, висловлює емоції, встановлює контакт між комунікантами, вимагає від рецептора якоїсь реакції або дій і тощо.

Переклад художнього тексту помітно відрізняється від перекладу інших видів тексту потребою використання мовної творчості, а не просто чогось старого та шаблонного. Тому при перекладі творів ми можемо спостерігати доволі часто використання лексичних трансформацій, що допомагають виразити не тільки зміст, але й емоційне забарвлення.

Взагалі, трансформації, які використовуються під час перекладу, слід розглядати з одного боку, як перефразування тексту оригіналу засобами іншої мови, а з іншого – як адаптацію тексту перекладу до умов сприйняття повідомлення одержувачем перекладу. Ми поділяємо думку науковців, що здійснення перекладацьких трансформацій – це творчий процес, пов'язаний з глибоким розумінням значення тексту однієї мови та вільним володінням виразними засобами іншої мови.

По-перше: глобалізація робить світ більш зв'язаним, і це впливає на художній переклад, оскільки він стикається з різними культурами та мовами. Перекладачі повинні бути більш відкритими до різноманітних культурних контекстів та намагатися передати не лише слова, але й сенс, відчуття та відтінки оригіналу, адже кожний письменник має свій власний спосіб відображення реальності через призму художніх прийомів.

По-друге: глобалізація може призводити до змін у мовних тенденціях. Наприклад, деякі іноземні слова та вирази можуть втрачати свою унікальність та входити до мови перекладу. Це може зробити текст менш автентичним. Саме тому, деякі твори, зокрема роботи класиків перекладаються різними людьми з плином часу, адже мовні тенденції змінюються.

По-третє: розвиток інтернету та машинного перекладу спрощує доступ до текстів у різних мовах. Це може допомогти перекладачам у їхній роботі, але

також вносити виклики, оскільки машинний переклад не завжди точний та не завжди здатний передати художній вираз.

Крім того, глобалізація дозволяє легше розповсюджувати літературні твори по всьому світу. Це відкриває нові можливості для художніх перекладачів, адже їхні роботи можуть бути популярними в різних країнах і мовних спільнотах.

Однак є і негативні аспекти глобалізації. Перекладачі повинні бути особливо уважними до збереження автентичності та стилю автора в художніх текстах. Глобалізація може підштовхнути до вирівнювання стилів та мовних особливостей, але це може втратити частину унікальності оригіналу.

Загалом, глобалізація надає нові можливості для культурного обміну та розширення аудиторії для художніх творів у світі, але також робить художній переклад більш складним завданням. Успішний художній переклад вимагає глибокого розуміння як мови, так і культури, а також чутливості до змін, які вносить глобалізація. Глобалізація дає українським художнім перекладачам нові перспективи та завдання, розширюючи їх сферу діяльності та створюючи можливості для обміну культурою та літературою між Україною і світом.

Актуальність роботи полягає у недооціненості, недостатній дослідженості художнього перекладу і, зокрема, творів Джеймса Джойса, необхідності дослідити мовну інновацію, адже Джойс в своїй творчості впроваджував новаторські мовні прийоми, які можуть бути важливим викликом для перекладачів. Дослідження способів досягнення еквівалентності дозволить знайти кращі шляхи вираження інноваційних мовних засобів в українському перекладі, а також дати цілісну інтерпретацію поняття трансформацій, виокремити основні їхні види, розглянути причини, що викликають трансформації і проаналізувати застосування перекладацьких трансформацій, дослідивши, яким чином вони реалізуються у художньому тексті на тлі значного зростання обсягу перекладів творів художньої літератури і публіцистики, значущим компонентом яких є асоціативна і образна зв'язність.

Україна має багатий досвід у галузі перекладу, а її науковці та перекладачі активно займаються дослідженням художнього перекладу. Серед найвідоміших

українських науковців можу виокремити: Михайла Лукова – відомого перекладач та науковця. Займався теорією перекладу та перекладача численні художні твори. Марія Гулаєва – ще один видатний перекладач, який спеціалізується на художньому перекладі. Ярослава Мельник – перекладачка та літературний критик.

Об’єктом дослідження виступають одиниці тексту, значимі з точки зору актуалізації його образно-асоціативного підтексту, так само як і сам підтекст, що розглядається як цілісний компонент текстового сенсу.

Предметом нашого дослідження стали засоби відтворення за допомогою перекладацьких трансформацій та їх типи: граматичні, лексичні та семантичні, а також стратегії, які обираються перекладачем при роботі з подібними текстами, зокрема, специфічні перекладацькі рішення, орієнтовані на відтворення асоціативно-образного компонента змісту оригіналу в перекладі.

Метою нашої роботи є дослідження особливостей використання перекладацьких трансформацій при досягненні перекладацької адекватності між англomовним та українським текстом на матеріалі творів Джеймса Джойса “Ulysses”, “Giacomo Joyce”, “Dubliners”, “A Portrait of the Artist as a Young Man” та їхніх перекладів з англійської: «Улісс», переклад Олександр Тереха, Олександр Мокровольського; «Джакомо Джойс» переклад Ростислава Доценка; «Дублінці» переклад Бориса Превіра, Максима Ларченко «Портрет Молодого Художника» переклад Юрія Андруховича.

Завданнями даного дослідження є:

- вивчення впливу культурних аспектів на переклад: Аналіз взаємодії мовних та культурних особливостей у процесі перекладу та розроблення теорії культурного перекладу;
- Дослідження когнітивних аспектів перекладу: вивчення ролі когнітивних процесів, таких як сприйняття, інтерпретація та ментальні моделі, у перекладі;
- систематичний аналіз застосування різних перекладацьких трансформацій;

- дослідження рольового аспекту перекладу: вивчення впливу ролі перекладача та його ідентичності на результат перекладу;

Ці завдання можуть сприяти подальшому розвитку перекладознавства, допомогти зрозуміти більш глибоко процес перекладу та покращити якість перекладів між різними мовами і культурами.

Основним матеріалом дослідження слугують англomовні твори «Джакомо Джойса» та «Улісса Джеймса Джойса Ulysses», “Giacomo Joyce”, “Dubliners”, “A Portrait of the Artist as a Young Man” та їхніх перекладів з англійської: «Улісс», переклад Олександра Тереха, Олександра Мокровольського ; «Джакомо Джойс» переклад Ростислава Доценка; «Дублінці» переклад Бориса Превіра, Максима Ларченко «Портрет Молодого Художника» переклад Юрія Андруховича.

Методологія: при написанні роботи ми використали наступні методологічні підходи та методи: когнітивний аналіз, семіотичний аналіз, лінгвістичний аналіз та аналіз культурних аспектів.

Когнітивний аналіз: Вивчення способів, якими автор втілює свої ідеї і концепції, та спроба розуміти їхній когнітивний контекст для вірного перекладу.

Семіотичний аналіз: Розгляд англійського та українського текстів як систем знаків, дослідження їхнього семіотичного потенціалу та вибір оптимальних перекладних рішень.

Лінгвістичний аналіз: Аналіз мовних особливостей та стилістичних різниць між двома мовами для визначення стратегій перекладу.

Дослідження культурних аспектів: Розгляд культурних, історичних та соціальних контекстів, що впливають на сприйняття тексту, та їхній вплив на переклад.

Аналіз прийнятих перекладних стратегій: Дослідження та оцінка різних перекладних рішень, які застосовувалися при перекладі творів Джеймса Джойса на українську.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше проблема асоціативно-образного компонента змісту тексту розглянута з позицій передачі

цілісної структури образів тексту. Новим є і запропонований в роботі підхід до структурної аналізу образності тексту оригіналу і перекладу з застосуванням елементів антропологічного підходу та дискурсивно-прагматичного підходу.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати проведеного дослідження можуть бути використані безпосередньо в перекладацькій практиці, а також при розробці методики викладання таких дисциплін, як перекладознавство, теорія тексту, лінгвостилістика та ін.

Логіка дослідження зумовила структуру курсової роботи: вступ, два розділи(теоретичний та практичний), висновки, список використаних джерел. Загальний обсяг 69 сторінок, 57 джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ

1.1 Поняття художнього перекладу та його особливості в українській культурі

Художній переклад – це процес перенесення літературного чи художнього твору з однієї мови на іншу, зберігаючи його художність, емоційну силу та стиль. У цьому виді перекладу перекладач повинен не лише передати сенс інформації, але й зберегти атмосферу, тон, індивідуальність авторського стилю. Художні переклади можуть бути викликливим завданням через те, що вони вимагають творчого підходу і глибокого розуміння мистецтва як оригінального, так і цільового тексту.

Цей вид перекладу в українській культурі має давню історію і велике значення. Він сприяє ознайомленню українського читача з творами світової літератури, а також допомагає збагачувати українську мову та літературу новими художніми засобами.

Українські перекладачі завжди прагнули передати не лише зміст оригінального тексту, а й його художні особливості. Це вимагає від перекладача глибокого розуміння оригінального тексту та володіння мовою перекладу на високому рівні.

В українській культурі художній переклад часто розглядається як вид творчості. Перекладач не просто передає зміст оригінального тексту, а й створює новий художній твір, який відповідає естетичним вимогам української культури.

В Україні інтенсивний розвиток художнього! перекладу починається в 20-30-ті роки XIX століття. Поети-романтики перекладають видатні твори російської та польської літератури: Л. Боровиковський дає вільний переклад

«Світлани» Жуковського (під назвою «Маруся»), А. Метлинський перекладає поезію Міцкевича «Морлок у Венеції», яка була, в свою чергу, перекладом одного з віршів циклу «Гузла» П. Меріме, тощо. У переважній більшості українських перекладів цього часу відсутні риси національної своєрідності оригіналів, поети скорочують або розширюють тексти оригіналів у перекладах. [Коптілов 1971, с. 23]

Серед найвідоміших українських перекладачів художньої літератури можна назвати таких: Івана Франка, який перекладав твори Гете, Шекспіра, Міцкевича, Пушкіна та інших авторів; Михайла Драгоманова, який перекладав твори Байрона, Шіллера, Гюго та інших авторів; Володимира Самійленка, який перекладав твори Гоголя, Тургенєва, Толстого та інших авторів; Миколу Зерова, який перекладав твори Данте, Петрарки, Шекспіра та інших авторів; Ігоря Костецького, який перекладав твори Рільке, Гейне, Аполлінера та інших авторів.

Значний вплив на перекладознавство як науку загалом мала радянська школа перекладу. Радянський Союз був лідером серед видавництва книжок в цій галузі. Ця концепція передбачає об'єктивне урахування тонких зв'язків між частинами та цілком, розглядаючи ціле не просто як суму деталей, але як органічну єдність частин, що формує цілісну структуру художнього твору. Одночасно ця теорія допускає свідоме відступлення від деталі або компенсацію її іншою формою з метою збереження більш суттєвих особливостей оригіналу. Перекладач намагається дотримуватися точності, але водночас виступає митцем.

Завдання стає важчим, коли йдеться про модерністський текст, оскільки, оскільки він вимагає від перекладача глибокого розуміння оригінального тексту та культури, в якій він був написаний. Перекладач повинен бути готовий до того, що він зіткнеться з такими труднощами, так як необхідно знайти способи передати експериментальні форми оригінального тексту в перекладі, способи передати незвичайні образи та символи оригінального тексту, вирішити, як передати розмиття традиційних жанрових меж в оригінальному тексті в перекладі.

Художній переклад у сучасній літературі відіграє важливу роль. Перекладач, ніби співтворець. Ми сприймаємо текст через призму його світосприйняття. Переклад тільки тоді матиме успіх, якщо перекладач зумів передати всі реалії оригінального тексту, трансформуючи їх в реалії перекладу. Тому, щоб літературний твір, написаний іншою мовою, почав функціонувати як витвір мистецтва, перекладач художньої літератури повинен повторити процес його створення. Він має відродитися заново іншою мовою, силою таланту перекладача. Художній переклад повинен зберігати атмосферу сюжету, стиль автора. Тому основна мета художнього перекладу – збереження ідіостилю.

Ідіостиль (індивідуальний стиль) – система змістових і формальних лінгвістичних характеристик, властивих творам певного автора, яка робить унікальним втілений у цих творах авторський спосіб мовного вираження [Балахтар 2019]. Професор А. Ситченко під індивідуальним стилем розуміє цілу систему образотворчих засобів, яка охоплює як зміст, так і форму літературного твору, виражає життєвий та естетичний досвід кожного письменника, ураховує традиції національної та світової культури.

Також індивідуальний стиль реалізується в особливостях використання лексики народної мови. Окрім того, до домінант індивідуального стилю автора авторка відносить «звукові, зорові та запахові образи, пунктуацію, ритмомелодіку, композицію оповіді». [Ситченко 2000, с. 146]

Ідіостиль автора і перекладача все частіше знаходиться в центрі уваги як іноземних, так і українських перекладознавців, серед яких слід назвати В. В. Коптілова [1971], О. М. Науменко [2006], О. Д. Огуй [2006], Т. Р. Кияк [2006] та інших.

У зв'язку з тим, що форма і зміст художнього твору перебувають у нерозривній діалектичній єдності, найважливішим завданням художнього перекладу є збереження цієї єдності. Перекладач повинен не тільки правильно відтворити ідеї автора роману, драми чи поеми, а й відобразити спосіб художнього втілення цих ідей, передати образність оригіналу з не меншою силою, ніж це зробив його автор. Звідси пильна увага перекладача художнього

твору до його семантики і до його стилістики. Досконалим перекладом художнього твору може вважатися лише такий переклад, який передає ідейно-образну суть першотвору через відображення його семантико-стилістичної структури. Всі важливі складники оригіналу в їх взаємозв'язках між собою і художньою цілісністю твору мають бути відбиті в перекладі. [Рецкер 2007, с. 6]

Твори художньої літератури протиставляються іншим творам завдяки тому, що для них провідною є одна із комунікативних функцій, а саме – художньо-естетична. Основною метою будь-якого художнього твору є створення художнього образу. Основні вимоги до перекладу художньої літератури, яким має слідувати перекладач:

1) Точність. Перекладач повинен донести до читача всі думки, висловлені автором. При цьому важливо зберегти не тільки основні положення, але також нюанси і відтінки вислову. Піклуючись про повноту передачі вислову, перекладач разом з тим не повинен нічого додавати від себе, не повинен доповнювати і пояснювати автора. Це також було б спотворенням тексту оригіналу.

2) Лаконічність. Перекладач не повинен бути багатослівним, думки повинні бути викладені в максимально стислій і лаконічній формі.

3) Ясність. Лаконічність і стислість мови перекладу, проте ніде не повинна бути неясність викладу думки, її нерозуміння. Слід уникати складних і двозначних оборотів, що ускладнюють сприйняття. Думка має бути викладена простою і зрозумілою мовою.

4) Літературність. Як уже зазначалося, переклад повинен повністю відповідати загальноприйнятим нормам літературної мови. Кожна фраза повинна звучати влучно і природно, не зберігаючи ніяких слідів синтаксичних конструкцій оригінального тексту.

Художній переклад, як такий, має дві основні функції – інформативну і творчу. По традиції, вважалось, що основною функцією має бути інформативна, а творча – це так, другорядність. Проте зараз, у стані глобального обміну інформацією, потрібно творчу функцію винести на перше місце. Мета цієї галузі

перекладознавства – виходячи з найвищих досягнень перекладацької практики шукати шляхів подальшого вдосконалення мистецтва перекладу, всебічно досліджувати особливості творчого процесу перекладу літературних творів та розробляти принципи його аналізу й критерії його оцінки. [Кияк 2006, с. 107]

Переклад прози та поезії – це два різні види перекладу, які мають свої особливості. Переклад прози вимагає від перекладача передати зміст оригінального тексту, а переклад поезії – також форму та образність. На відміну від поезії–проза немає суворих обмежень щодо ритму, римування та інших поетичних засобів.

Отже, сучасний художній переклад має двосторонній характер: з одного боку він є результатом міжлітературної комунікації, в той же час він багато в чому обумовлює і визначає її. Традиційно вважається, що основна функція перекладу – інформативна, оскільки теорія художнього перекладу не виходила за рамки національно-літературного процесу, або розуміла його надто односторонньо. Проте нині переклад виконує дві основні функції: інформативну і творчу. Переклад є одним з важливих елементів сприйняття літератури іноземною мовою.

1.2 Поняття перекладацьких трансформацій та їх класифікації

У контексті сучасного перекладознавства виникає необхідність глибокого розуміння різних видів трансформацій, що відбуваються під час перекладу. На базі робіт видатних вчених у цій області, таких як Віньє та Дербільє [1958], Швейцера А. Д. [1988] розглядаємо класифікації перекладацьких трансформацій, які допомагають структурувати та розуміти цей складний процес. Варто розглянути сучасні класифікації перекладацьких трансформацій за різними вченими-перекладознавцями. Для цього потрібно визначити, що таке перекладацькі трансформації.

Трансформації є невід'ємною частиною перекладацької діяльності. Актуальним також є питання використання перекладацьких трансформацій в текстах різних функціональних стилів мови. При перекладі текстів різних функціональних стилів перевага надається різним типам трансформацій, а тому доречним є проведення дослідження, метою якого є виявлення тих трансформацій, що є найбільш часто вживаними та характерними для текстів певного функціонального стилю мови. [Кияк 2006, с. 222]

Перекладацькі трансформації – це зміни, які відбуваються під час процесу перекладу для адаптації оригінального тексту до нового мовного та культурного контексту. Ці трансформації можуть стосуватися різних аспектів тексту, таких як семантика, граматики, стиль, тощо. Мета таких трансформацій – забезпечити, щоб переклад був якомога точнішим та адекватним, враховуючи особливості мов та культур обох мовних середовищ.

В. Гак називає трансформацію способом логічного мислення, адже саме за допомогою неї перекладач розкриває значення іноземного слова в контексті та знаходить йому український або російський відповідник, що не співпадає із відповідниками, поданими у словниках [Гак 2009, с. 186].

Перетворення, за допомогою яких здійснюється перехід від одиниць мови оригіналу до одиниць мови перекладу, називаються перекладацькими трансформаціями. Перекладацькі трансформації становлять собою особливий вид міжмовного перефразування, яке суттєво відрізняється від трансформацій у рамках однієї мови. Проблема перекладацьких трансформацій розглядається багатьма вченими-лінгвістами, які пропонували своє визначення цього поняття, але всі вони збігалися у думці, що перекладацькі трансформації є невід'ємною частиною процесу перекладу та без їх використання неможливо надати адекватний переклад будь-якого тексту.

Так, наприклад, «трансформація» – основа більшості прийомів перекладу. Вона полягає у зміні формальних (лексичні та граматичні трансформації) або семантичних (семантичні трансформації) компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, що призначена для передання».

В. Н. Комісаров вважає, що «відношення між відрізком оригіналу та відповідним відрізком перекладу можна представити як перетворення (трансформацію) першого у другий за певними правилами» [Комиссаров 2000, с. 64]. За С. Є. Максимовим, переклад полягає в тому, що перекладач має відтворити надану інформацію так повно, наскільки можливо. Але цього можна досягнути, лише застосувавши певні структурні або семантичні зміни. Ці зміни, які є наслідком лексичних та граматичних розбіжностей в мовах, називаються трансформаціями в перекладі [Максимов 2006, с. 68].

Латишев Л. К. [Латышев, 1981, с. 97] називає три основні причини використання перекладацьких трансформацій:

1) розходження в системах мов оригіналу та перекладу (в одній з мов може бути відсутня категорія, властива іншій мові; всередині однієї і тієї ж категорії членування різняться; зіставні лінгвістичні категорії не цілком співпадають за обсягом значення);

2) розходження норм в мовах тексту перекладу та тексту оригіналу (з порушенням норми ми стикаємось у тому випадку, коли суть висловлювання зрозуміла, однак викликає уявлення про невірність мови (нормативні відхилення));

3) незбіг узусу, діючого в середовищі носіїв мов оригіналу та перекладу (узус – правила ситуативного використання мови; відображає мовні звички та традиції даного мовного колективу).

Класифікація перекладацьких трансформацій за Віктором Карабаном [Карабан 2002, с. 14] включає семантичні, синтаксичні, морфологічні, фонетичні та прагматичні аспекти. Семантичні трансформації стосуються змін у значенні слів, синтаксичні – модифікацій у структурі речень, морфологічні – змін в формі слів, фонетичні – в акустичній формі висловлювань, а прагматичні – у використанні мови в конкретних комунікативних ситуаціях. Ця класифікація враховує різноманітні аспекти мови та сприяє збереженню адекватності під час перекладу.

Перетворення, за допомогою яких здійснюється перехід від одиниць мови оригіналу до одиниць мови перекладу, називаються перекладацькими трансформаціями. Перекладацькі трансформації становлять собою особливий вид міжмовного перефразування, яке суттєво відрізняється від трансформацій у рамках однієї мови. Проблема перекладацьких трансформацій розглядається багатьма вченими-лінгвістами, які пропонували своє визначення цього поняття, але всі вони збігалися у думці, що перекладацькі трансформації є невід'ємною частиною процесу перекладу та без їх використання неможливо надати адекватний переклад будь-якого тексту.

Класифікація перекладацьких трансформацій, яку розробили Віньє та Дербільє [Vinay, Darbelnet 1958], є важливим інструментом для розуміння та аналізу процесу перекладу. Семантичні трансформації, які вони визначають, охоплюють зміни в значенні слів та виразів, забезпечуючи точність передачі сенсу. Граматичні трансформації включають в себе перестановку слів та зміну граматичних структур для підтримки відповідності структурі мови-оригіналу. Лексичні трансформації зумовлюють використання синонімів та перефразування для забезпечення точності та адекватності перекладу. Семіотичні трансформації охоплюють зміни в системі знаків та символів, забезпечуючи адаптацію до культурного контексту. Структурні трансформації передбачають модифікації у структурі тексту для збереження логічності та зв'язку. Способові трансформації відображають зміни в стилі, тоні та експресії, сприяючи відтворенню художнього виразу в перекладі. Ця класифікація стала важливим засобом для перекладачів та вчених, щоб систематизувати та розуміти складність перекладу в різних мовних середовищах [Кияк 2006, с. 22].

Ми поділяємо думку науковців, що здійснення перекладацьких трансформацій – це творчий процес, пов'язаний з глибоким розумінням значення тексту однієї мови та вільним володінням виразними засобами іншої мови. В залежності від характеру одиниць мови оригіналу перекладацькі трансформації поділяються на стилістичні, морфологічні, синтаксичні, семантичні, лексичні та граматичні.

Суть стилістичних трансформацій міститься у зміні стилістичного забарвлення одиниці, що перекладається. Морфологічні трансформації являють собою заміну однієї частини мови на одну чи на кілька інших частин мови.

Суть синтаксичних трансформацій полягає у зміні синтаксичних функцій слів та словосполучень.

Семантичні трансформації здійснюються на основі різноманітних причинно-наслідкових зв'язків, що існують між елементами тих ситуацій, що описуються. Лексичні трансформації становлять собою відхилення від прямих словникових відповідників та виникають, головним чином, тому, що об'єм значень лексичних одиниць вихідної та перекладної мов не співпадає.

Граматичні трансформації полягають у перетворенні структури речення у процесі перекладу згідно з нормами мови перекладу. Проведене дослідження уможливило виявити підходи деяких науковців до визначення типів трансформацій.

Необхідно зазначити, що перекладацькі трансформації в «чистому вигляді» зустрічаються нечасто. Як правило, різного роду трансформації здійснюються одночасно, тобто, наприклад, перестановка супроводжується заміною, граматична трансформація зазвичай може супроводжуватися лексичною тощо.

Переклад є складною справою саме через цей складний комплексний характер перекладацьких трансформацій. Адекватності перекладу можна досягнути саме завдяки вмілому використанню перекладацьких трансформацій, в тому числі й граматичних.

1.3 Поняття адекватності та еквівалентності у процесі перекладу творів

У теорії перекладу поняття адекватності та еквівалентності є одними з найважливіших. Вони використовуються для оцінки якості перекладу та

визначення його відповідності оригіналу. Обидва ці поняття тісно пов'язані між собою, але не є тотожними. Адекватність є більш широким поняттям, яке включає в себе еквівалентність. Еквівалентність є лише одним із аспектів адекватності.

Т. Р. Кияк [Кияк 2006, с. 103]. зазначає, що найкращою за значенням терміном для відповідності перекладу оригіналу була б лексема «точність», проте у вітчизняному перекладознавстві використовується її іноземний синонім «адекватність».

Кияк також виділяє чотири параметри адекватності перекладу:

- Параметр адекватності передачі семантичної інформації – це відповідність змісту оригіналу і перекладу.
- Параметр адекватності передачі емоційно-оціночної інформації – це відповідність емоційно-оцінного відтінку оригіналу і перекладу.
- Параметр адекватності передачі експресивної інформації – це відповідність експресивності оригіналу і перекладу.
- Параметр адекватності передачі естетичної інформації – це відповідність естетичної цінності оригіналу і перекладу [Кияк 2006, с. 104-105].

Адекватний переклад – відтворення єдності змісту і форми оригіналу засобами іншої мови. Адекватний переклад враховує і змістову, і прагматичну еквівалентність, не порушуючи при цьому ніяких норм, є точним і без усіляких неприпустимих перекручень. Оскільки адекватний переклад має оціночний характер, то варто розглянути таке поняття як повноцінність перекладу. Адекватність – це відтворення єдності змісту і форми оригіналу засобами іншої мови. Адекватний переклад враховує і змістову, і прагматичну еквівалентність, не порушуючи при цьому ніяких норм, є точним і без усіляких неприпустимих перекручень.

Повноцінність перекладу полягає в передачі для вихідного тексту співвідношення змісту і форми шляхом відтворення особливостей останньої (якщо це можливо за мовними умовами) або створення функціональних відповідників цих особливостей. Повноцінний переклад передбачає рівновагу

між цілим та окремим і визначає специфіку твору (змісту і форми). Дослівна передача окремо взятих елементів не означає ще повноцінної передачі цілого, оскільки останнє не є звичайною сумою цих елементів, а являє собою певну систему. Таке визначення адекватності можна вважати справедливим і на нашому етапі розвитку теорії перекладу.

Різновекторність проблеми адекватності й еквівалентності перекладу обумовлена безліччю різних підходів до розуміння визначених понять. До прикладу, адекватність – це функціональна тотожність оригіналові, тоді як еквівалентність розуміється як більш-менш точне відтворення його змісту [Чередниченко 2007, с. 153].

Невідповідності в структурі різних мов призводять до труднощів, пов'язаних зі збереженням і передачею значень слів при їх перекладі іншою мовою. Слово, як лексична одиниця, є частиною лексичної системи мови. Смилова, або семантична структура слова унікальна для кожної конкретної мови, а тому може не співпадати в лексичних системах іноземної мови та мови перекладу. Тут на перший план виходять так звані лексичні трансформації, які можна визначити як «відхилення від словникових відповідностей» [Науменко, Огуй 2006, с. 57].

Варто відзначити, що поняття адекватності перекладу тлумачиться надто дослівно. Оскільки слово «адекватний» має значення «однаковий, тотожний», то терміну «адекватність» взагалі почали уникати, вживаючи замість нього термін «еквівалентність», тобто «рівнозначність». В обох випадках йдеться про одне і те ж – ступінь відповідності текстів – оригінального і перекладного, які в ідеалі мають бути тотожними, але на практиці цього майже не досягається. Як адекватність, так і еквівалентність перекладу ніколи не бувають повними.

Переклад – це відтворення оригіналу засобами іншої мови із збереженням єдності змісту і форми, яка досягається цілісним відтворенням ідейного змісту оригіналу в характерній для нього стилістичній своєрідності на іншій мовній основі. Шлях до досягнення такої єдності не лежить через встановлення формальних відповідників. Співставлення засобів різних мов, навіть найбільш

віддалених, можливе лише шляхом співставлення функцій, які виконують різні мовні засоби. Звідси точність перекладу полягає у функціональній, а не формальній відповідності оригіналу. Проблема оцінки якості перекладу не може обійтися без певного мірила.

Оскільки переклад, як і будь-яка інша діяльність, має багатосторонній характер, його часом й оцінюють з різних точок зору. У своїй праці «Основи загальної теорії перекладу» Л. С. Міньяр-Білоручев дає наступне визначення еквівалентності перекладу: еквівалентність перекладу – це співвідношення між оригіналом і перекладом, за якого переклад передає зміст і структуру оригіналу в іншому мовному середовищі [Міньяр-Белоручев 1996, с. 49].

Л. С. Міньяр-Білоручев запропонував розрізняти формальну і динамічну еквівалентність перекладу. Формальна еквівалентність передбачає точне відтворення змісту оригіналу засобами іншої мови. Формальна еквівалентність є важливою для перекладу наукових, технічних та інших текстів, де важлива точність інформації. Динамічна еквівалентність передбачає передачу не тільки змісту, а й емоційного впливу оригіналу на читача. Динамічна еквівалентність є важливою для перекладу художніх творів, де важливий естетичний ефект [Міньяр-Белоручев 1996, с. 49].

Художній особливо цінує повну природність засобів вираження, які часом відбираються так, щоб, сприймаючи текст, читач взагалі не виходив за межі власного культурного контексту, що, в свою чергу надає другорядного значення відтворенню структурно-формального аспекту оригіналу.

Отже, еквівалентність означає відношення між вихідним та кінцевим текстами, які виконують аналітичні комунікативні функції в різних культурах. Відомий лінгвіст Г. Мірам наводить загальноприйнятую класифікацію типів еквівалентності: синтаксичну, семантичну (компонентна і денотативна) та прагматичну еквівалентність. [Мірам].

Поняття еквівалентність – одне з головних завдань перекладача, що полягає в максимально повній передачі змісту оригіналу, і, як правило, фактична спільність змісту оригіналу і перекладу дуже значна.

Під еквівалентністю, у теорії перекладу слід розуміти збереження відносної рівності змістовної, змістової, семантичної, стилістичної і функціонально – комунікативної інформації, що міститься в оригіналі і перекладі. Варто особливо підкреслити, що еквівалентність оригіналу і перекладу – це насамперед спільність розуміння інформації, що міститься в тексті, включаючи й ту, що впливає не тільки на розум, але і на почуття реципієнта і яка не тільки експліцитно виражена в тексті, але й імпліцитно віднесена до підтексту. Еквівалентність перекладу залежить також від ситуації породження тексту оригіналу і його відтворення в мові перекладу.

Необхідними умовами збереження форми та смислу мовних одиниць є те, що, по-перше: перекладач розпізнає прийоми і тактики, які автор використовує для створення стилістичної одиниці, по-друге, відшукує та підбирає подібні стилістичні елементи для відтворення первинного семантичного значення у друготворі.

Тут варто згадати класифікацію Ю. Гак, яка включає такі типи еквівалентності, як формальну та динамічну [Гак 2009, с. 159]: перша концентрується на формі і контексті повідомлення (передбачає перенесення елементів першотвору в мову і культуру друготвору, що власне вимагає додаткових пояснень та коментарів), динамічна еквівалентність полягає у тому, щоб зберегти автентичне сприйняття тексту первинним та вторинним читачами художнього тексту. Тобто, при перекладі художнього тексту необхідно враховувати реакцію цільової аудиторії. Окрім того, важливо пам'ятати, що сенс твору інколи заміщує синтаксис, а буква поступається місцем власній смисловій доцільності [Гак 2009, с. 162].

О. Шевцова прирівнюється до адекватності та робить головний акцент на важливості суб'єктивних вимог та очікувань від читача. Тобто, прагматична еквівалентність регламентує доцільність використання мовних засобів для різних категорій читачів заради досягнення природності у рамках друготвору. Варто пам'ятати, що еквівалентність на протигагу адекватності має пряму залежність від мети, особливостей тексту перекладу, стилю, інтенцій автора, на

котрі власне має робити акцент перекладач для досягнення успішного перекладу. Зіставляючи адекватність та еквівалентність, висновує, що категорії адекватності притаманний суб'єктивний характер, а також цілісна оцінковість, себто здійснюється оцінка всього тексту перекладу [Шевцова 2012, с. 489].

Переклад творів Джеймса Джойса є особливо складним завданням, оскільки вони відрізняються складним стилем та використанням оригінальних мовних засобів.

Одним із найважливіших аспектів адекватності перекладу творів Джойса є передача його стилю. Джойс був майстром стилю, і його твори характеризуються використанням таких прийомів, як потік свідомості, поліфонія голосів, асоціативне мислення тощо. Перекладач повинен знайти способи передати ці прийоми в перекладі, не порушуючи при цьому змісту твору.

Іншим важливим аспектом адекватності перекладу творів Джойса є передача його поліфонії голосів. У творах Джойса часто зустрічаються різні голоси, які говорять від першої особи. Перекладач повинен знайти способи передати ці голоси в перекладі, щоб читач міг зрозуміти їхню роль у творі.

Нарешті, адекватний переклад творів Джойса повинен бути зрозумілим для читача. Джойс часто використовує складні мовні конструкції та неологізми. Перекладач повинен знайти способи передати ці конструкції та неологізми в перекладі, щоб вони були зрозумілі читачеві.

Поняття адекватності та еквівалентності є важливими для оцінки якості перекладу. Адекватний переклад повинен відповідати оригіналу за змістом, формою та стилем. Переклад творів Джеймса Джойса є особливо складним завданням, оскільки вони відрізняються складним стилем та використанням оригінальних мовних засобів. Перекладач повинен знайти способи передати ці особливості в перекладі, щоб він був адекватним та зрозумілим для читача.

1.4 Обґрунтування основних методів та етапів дослідження трансформацій у перекладі художнього твору

Основним методом дослідження став антропоцентричний підхід. «Антропоцентричний підхід до перекладу художніх текстів передбачає, що перекладач повинен враховувати такі фактори, як стиль, жанр, ідея твору, а також культурні особливості оригіналу і перекладу.» [Комиссаров 2000, с. 37] Оскільки він часто включає елементи теорій комунікації, зокрема, моделі комунікації, що враховують сприймача як активного учасника комунікаційного процесу, що впливає на переклад.

У цьому підході перекладач виступає посередником, розглядається як активний посередник між оригіналом і цільовим текстом, який впливає на трансформацію тексту відповідно до культурних, лінгвістичних та комунікативних вимог цільової аудиторії.

Наприклад: Аудиторія як активний учасник: У фразі “*Thanks, old chap, he cried briskly*” можна побачити, що автор спрямовує своє послання до сприймача (аудиторії) і вживає емоційно забарвлену мову (“*cried briskly*”), що враховує активність та реакцію аудиторії. Модифікація під сприймача: Перекладач врахував активну роль української аудиторії та адаптував фразу “*Thanks, old chap*” як «*Дякую, друже*» з врахуванням лексичних та емоційних аспектів комунікації. Відповідь на сигнал аудиторії: Перекладач відтворив відповідь “*That will do nicely*” – «*Все вийшло, як треба,*» вказуючи на взаємодію між спікером і аудиторією.

Ключовим поняттям є еквівалентність, яка вказує на максимально можливе наближення оригіналу та перекладу у відповідності до специфічних умов перекладу, включаючи культурні та лінгвістичні реалії. Також, антропоцентричний підхід вимагає, щоб переклад був спрямований на аудиторію цільової мови, з урахуванням її культурних особливостей, потреб і сприйняття.

Наприклад: заміна імені “*Kinch*” на українське «*Кінчику*» враховує особливості української мови та робить переклад більш доступним для аудиторії.

Контекстуальний аспект враховує роль контексту в перекладі, включаючи культурний, історичний та ситуаційний контекст. Фрази, такі як “*Introibo ad altare Dei*”, мають релігійне значення та важливість для релігійного контексту. Перекладач зберігає латинську фразу “*Introibo ad altare Dei*”, оскільки вона має специфічний релігійний сенс. Важливо розуміти, що антропоцентричний підхід включає адаптацію тексту до нового культурного середовища, з урахуванням цінностей, норм та виразних засобів. “*The plump shadowed face and sullen oval jowl recalled a prelate, patron of arts in the middle ages*” перекладено як «*Пухке затінене обличчя і масивне овальне підборіддя робили його схожим на середньовічного прелата, покровителя мистецтв у середньовіччі.*» У цьому випадку, перекладач використовує слово «*покровителя*» для передачі ролі і статусу прелата в історичному контексті.

Антропоцентричний підхід у перекладознавстві виявляється надзвичайно важливим для дослідження еквівалентності при перекладі англійських художніх текстів, особливо творів Джеймса Джойса. Він став науково-теоретичним підґрунтям досліджень у сфері перекладу, де ключовою метою є не просто передача слів, але й відтворення думки, стилю, інтонації та культурних аспектів оригіналу. Дослідження антропоцентричного підходу в контексті перекладу творів Джеймса Джойса дозволяє глибше розуміти важливість взаємодії перекладача, тексту та аудиторії. Відтак, еквівалентність у перекладі вже не розглядається як буквальна відповідність слів, але як передача сенсу, ідей та емоцій, що дозволяє аудиторії сприймати текст так само, як і читачі оригіналу.

Також варто виокремити номінативний підхід до художнього перекладу – проблема обговорювана, так як будь-які критерії і норми є відносно суб’єктивними. А адекватний переклад ґрунтується на високій кваліфікації, ступеня професіоналізму і талант і його автора. Всі, хто оцінює переклад, виходять з того, що правильний переклад має відповідати певним вимогам.

Сукупність вимог, що пред'являються до якості перекладу, називається нормою перекладу.

Головним об'єктом в такому способі перекладу не стільки мовної склад вихідного тексту, як його утримання і емоційно-естетичне значення. Причому з такою переклад передбачає ні скорочень, ні спрощень вихідний матеріал. Оскільки синтаксичні структури української мови та англійської значно різняться, дуже важко, практично неможливо повністю передати оригінал.

Понад те, у сфері точності передачі сенсу найчастіше буває необхідним під час перекладу звернутися до зміни структури оригіналу відповідно до норм української, тобто переставити і навіть замінити окреме слово й вислови.

Емоційністю, експресивністю, естетичною вмотивованістю мовних засобів, образністю характеризуються всі жанрові різновиди художньої літератури – епос, лірика, драма. Специфіка художнього мовлення полягає в тому, що в мові художньої літератури використовуються елементи всіх стилів. Усі засоби взаємодіють для вираження естетичного змісту твору через систему художніх образів. На лексичному рівні стиль художньої літератури широко послуговується словами з переносним значенням, що стають основою тропів, емоційно забарвленими словами, фразеологічними одиницями, фольклорними джерелами, прислів'ями і приказками.

Естетичні функції здатні виконувати в художньому тексті фонетичні, словотвірні, морфологічні й синтаксичні засоби мови. Звукопис у поезії новотвори і суфікси емоційної оцінки, проекція граматичних категорій на семантику тексту, введення звертань, обірваних речень, слів-речень – усе це створює не лише естетичний смисл, але й чималі труднощі під час перекладу.

Цей підхід підкреслює важливість розуміння та інтерпретації тексту не лише як передачі слів, але й як відтворення авторського наміру, стилю, інтонації та культурних контекстів. Наступні концепції та поняття є важливими для розуміння антропоцентричного підходу в перекладознавстві та дослідження його застосування до перекладу художніх текстів, зокрема творів Джеймса Джойса.

У нашому дослідженні, ми орієнтувалися на класифікацію перекладацьких трансформацій, запропоновану А. Д. Швейцером [1988], а саме: розглянули лексичні, граматичні та семантичні трансформації, на прикладі перекладу творів Джеймса Джойса українською мовою, виконаних різними українськими перекладачами.

Прийоми логічного мислення, за допомогою яких ми розкриваємо значення іншомовних слів у контексті та знаходимо їм українські відповідники прийнято називати лексичними трансформаціями. Існують такі різновиди лексичних трансформацій як: синонімічна заміна та перефразування. Нерідко декілька трансформацій можуть накладатися одна на одну.

Дослідження перекладацьких трансформацій у перекладі творів Джеймса Джойса, є важливим завданням для літературних дослідників та перекладачів. Ідіостиль Джойса, який характеризується складністю, експериментами з мовою та символікою, створює унікальний виклик для перекладачів.

Перший етап дослідження полягає в аналізі оригінального тексту, вивченні його стилю, мовних особливостей, ігор слів та символіки. Цей аналіз допомагає зрозуміти сутність ідіостилу Джойса та підготуватися до вибору перекладача та перекладацьких стратегій.

Другий етап включає вибір відповідних перекладачів, які мають глибоке розуміння стилю Джойса та вміння вільно володіти обома мовами. Важливо обрати стратегії перекладу, які найкраще відтворюють оригінальний текст, зберігаючи його ідейно-стильові особливості.

Третім етапом є порівняння оригінального тексту та його перекладу для виокремлення різниць та схожостей. Це дозволяє виявити трансформації, які сталися в перекладі і визначити їх вплив на стиль і смисл твору.

Четвертий етап включає в себе вивчення впливу культурного контексту на переклад. Культурні особливості можуть впливати на розуміння і тлумачення тексту, і перекладачі повинні враховувати ці фактори.

П'ятий етап – оцінка ефективності перекладу. Дослідники аналізують, наскільки ефективно переклад передає стиль та глибину оригіналу, а також які аспекти були відтворені або змінені.

Завершальним етапом є розробка рекомендацій для перекладачів і визначення найкращих практик для збереження ідіостиль нового характеру творів Джеймса Джойса в перекладі.

Ці етапи дослідження допомагають розкрити складність перекладу творів Джойса та забезпечити збереження їхнього унікального стилю в інших мовах, зробити їх доступними для більш широкої аудиторії та сприяти подальшим дослідженням в галузі літературного перекладу.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ТВОРАХ ДЖЕЙМСА ДЖОЙСА

2.1 Особливості ідіостилю Джеймса Джойса у творах та його переклади українською мовою

Досконалим перекладом художнього твору може вважатися лише такий переклад, який передає ідейно-образну суть першотвору через відображення його семантико-стилістичної структури. Всі важливі складники оригіналу в їх взаємозв'язках між собою і художньою цінністю твору мають бути відбиті в перекладі. [Кияк 2006, с. 10]

Твори Джеймса Джойса, зокрема його роман «Ulysses», відомі своїм складним ідіостилем, який ґрунтується на складному взаємодії слів, образів та мовних елементів. Це створює значні труднощі для перекладачів, які повинні знайти способи передати цей ідіостиль українською мовою. Далі розглянемо кілька цікавих прикладів перекладу творів Джойса, які викликали проблеми для перекладачів.

Відтворення ірландських сленгових слів та виразів. Джойс часто використовує в своїх творах ірландські сленгові слова та вирази, які часто не мають точного аналогу в українській мові. Перекладачам доводиться шукати різні способи їх перекладу, щоб зберегти їх оригінальний колорит. Наприклад, у романі «Ulysses» зустрічається слово «fanny», яке в ірландському сленгу означає «жіночі статеві органи». У різних українських перекладах цього слова використовуються такі варіанти, як «підлога», «тіло», «постать», «статті» тощо.

Ось кілька прикладів перекладу ірландських сленгових слів та виразів з роману «Ulysses»:

1. “*Fanny*” – «нідлога», «тіло», «постать», «статті»;
2. “*Jackeen*” – «хлопець з Дублінської околиці», «дублінець»;
3. “*Ballyhoo*” – «галас», «шум», «реклама»;
4. “*Bawdyhouse*” – «публічний будинок», «бордель»;
5. “*Bugger*” – «нідлота», «мерзотник», «гвалтівник».

Ці приклади показують, що перекладачі стикаються з різними проблемами при перекладі ірландських сленгових слів та виразів. З одного боку, вони повинні зберегти їх оригінальний колорит, щоб читач мав можливість відчутти атмосферу Ірландії початку ХХ століття. З іншого боку, вони повинні знайти способи зробити ці слова зрозумілими для сучасного українського читача.

У першому прикладі перекладачі використовують різні слова, щоб передати одне й те саме значення. Це дозволяє читачеві вибрати варіант, який йому найбільше подобається або який він вважає найбільш точним. У другому прикладі перекладач використовує слово «дублінець», яке є загальновідомим і зрозумілим для українського читача. У третьому прикладі перекладач використовує слово «галас», яке є близьким за значенням до ірландського “*ballyhoo*”. У четвертому прикладі перекладач використовує слово «публічний будинок», яке є точним перекладом ірландського “*bawdyhouse*”. У п’ятому прикладі перекладач використовує слово «нідлота», яке є найбільш близьким за значенням до ірландського “*bugger*”.

Звичайно, не існує єдиного правильного способу перекладу ірландських сленгових слів та виразів. Перекладач повинен використовувати свій творчий підхід і враховувати конкретні обставини перекладу.

Відтворення символізму та образності Джойса. Джойс часто використовує в своїх творах символізм та образність, які часто мають багатозначний характер. Перекладачі повинні знайти способи передати цей символізм та образність українською мовою, щоб не втратити їхнього оригінального значення. Наприклад, у романі “*Ulysses*” зустрічається образ «синіх очей», який є символом вічного жіночого начала. У перекладі Миколи Лукаша цей образ передано як

«блакитні очі». Цей переклад є досить буквальним і точно передає колір очей. Однак, він може не повністю передати багатозначність образу.

Очевидно, що немає одного правильного способу відтворення символізму та образності Джойса українською мовою. Перекладач повинен вибрати варіант, який найкраще відповідає контексту та стилю твору.

Відтворення експериментальних форм Джойса. Джойс часто використовує в своїх творах експериментальні форми, такі як потоку свідомості, поліфонія та інші. Перекладачі повинні знайти способи передати ці форми українською мовою, щоб зберегти їхню оригінальну структуру та ритм. Наприклад, у романі “Ulysses” зустрічаються численні внутрішні монологи героїв, які передають їхні думки та почуття в реальному часі.

У перекладі цих монологів перекладачі повинні використовувати різні прийоми, щоб передати їхню складну структуру та ритм. Ці приклади показують, що переклад творів Джойса є складним і відповідальним завданням, яке вимагає від перекладача високої майстерності та творчого підходу.

У романі “Ulysses” Джойс використовує потік свідомості для того, щоб передати думки та почуття своїх героїв в реальному часі. Цей прийом часто створює відчуття хаосу та розмитості, оскільки він відображає безперервний потік думок, які можуть бути не пов’язані між собою. У перекладі потік свідомості може бути переданий за допомогою таких прийомів, як використання коротких речень, неповноти фраз, а також вільних асоціацій.

Ось приклад перекладу внутрішнього монологу Стівена Дедала з роману “Ulysses”: Оригінал: *Stephen Dedalus’ thoughts wandered to his father’s business affairs. “I must write a letter to my father,” he said to himself. “I’ll write it tonight. “He felt tired. He felt tired. He felt tired.”* Переклад: *Стівен Дедал думав про справи свого батька. «Я повинен написати листа батькові, « - сказав він собі. «Я напишу його сьогодні ввечері.» Він почувався втомленим. Він почувався втомленим. Він почувався втомленим.*

У цьому перекладі перекладач використав такі прийоми, щоб передати потік свідомості:

1. короткі речення, які передають хаотичні думки Стівена;
2. неповнота фраз, які створюють відчуття розмитості;
3. вільні асоціації, які відображають те, як думки Стівена переходять від однієї теми до іншої;
4. поліфонія у романі “Ulysses” Джойс використовує поліфонію для того, щоб представити різні точки зору та голоси.

Останній прийом часто створює відчуття хаосу та конфлікту, оскільки він відображає різні погляди на світ. У перекладі поліфонія може бути передана за допомогою таких прийомів, як використання різних стилів письма, а також діалогу.

Розглянемо приклад перекладу фрагмента з роману «Ulysses», в якому поліфонія створюється за допомогою діалогу. Оригінал: *“I am the resurrection and the life,” said the voice. “He is risen indeed!” said Bloom’s heart. “Praise God!” said Marion.* Переклад: *«Я воскресення і життя,» - сказав голос. «Він справді воскрес!» - сказав серце Блум. «Слава Богу!» - сказала Маріон.*

У цьому перекладі перекладач використав такі прийоми, щоб передати поліфонію:

1. використання різних стилів письма для того, щоб відрізнити голоси різних персонажів;
2. використання діалогу для того, щоб представити різні точки зору.

Це лише кілька прикладів того, як перекладачі намагаються відтворити експериментальні форми Джойса українською мовою. Його твори складні та багатозначні, і перекладачі повинні бути творчими, щоб передати їхній повний сенс.

Ідіостиль Джеймса Джойса у його творах має значний вплив на їх переклад на українську мову через декілька ключових аспектів. Джойс відомий своєю складною, експериментальною мовою та інноваційними підходами до літературного стилю. Його ідіостиль включає в себе такі особливості, як потік свідомості, використання ігор слів та символів, нелінійність сюжету і багато інших. Ці елементи роблять його твори складними та мовно насиченими. При

перекладі на українську мову, перекладачам потрібно знайти відповідні вирази і структури мови, які відобразатимуть оригінальну складність та глибину тексту Джойса. Вони повинні відтворити ефекти потоку свідомості, розгадувати ігри слів та алегорії, а також передавати нон лінійну природу сюжету. Це завдання вимагає від перекладачів не лише високої майстерності в мові, але й глибокого розуміння та сприйняття творчого підходу Джойса. Важливо зберегти оригінальну есенцію та стиль творів, щоб українські читачі мали змогу насолоджуватися їхньою унікальністю і глибиною.

Якщо аналізувати переклад «Улісса», то можна спостерігати збереження стилістичної особливості оригіналу, таку як іронія та гумор. Наприклад, в англійському тексті використано гру слів, а в українському це також відтворено шляхом вживання аналогічних образних висловів. Оригінальний англійський текст: “He was a real snake in the grass, always plotting and scheming behind our backs.” Український переклад, де збережено гру слів і іронію: *«Він був справжньою змією в траві, завжди змовлявся і куював плани за нашими спинами.»* У цьому прикладі перекладач вдало відтворив ідею “*snake in the grass*” (змія в траві) і використовував аналогічну образну мову українською. Таким чином, була збережена стилістична особливість оригінального тексту, а саме його іронічний характер і образність.

У перекладі *«Достойний і стрункий Бак Малліган»* вдається передати ідіостиль Джеймса Джойса через використання несподіваних асоціацій та образів. Зокрема, в описі персонажа використано слова *«Достойний»* та *«стрункий»*, що відтворюють тон та іронію оригіналу зі словами “*Stately*” та *«rhimpt»*. Далі, в розділі про перенесення образності та виразності, розглядається фраза *«несучи на трембіті горщик густого мила, на якому перетнулися дзеркало і бритва»*. Це допомагає зберегти ритм та звучання оригіналу, враховуючи кожну деталь опису. У наступному розділі виділяється рядок *«Достойний і стрункий Бак Малліган піднявся з проклинного ліжка»*. Тут підкреслено важливість персонажа та його розкіш у світі, що відтворює образ і зберігає ідіостиль Джойса.

Джойс часто грав зі словами, використовувавши каламбури, алітерації та словесні ігри. Наприклад, в епізоді «*Сирітство*» він трансформує слово “*middenheap*” (смітник) у “*middenoftheloath*” (відверто огидний). У уривку з твору “*Ulysses*” “*Three quarks for Muster Mark!*» («*Три кварка для Містера Марка!*») – Джойс використав термін з фізики “quark” та зіграв на ньому, перекладач зберіг гру слів.

Збереження градацій значень: Український переклад підтримує градацію значень та асоціації, які містилися в англійському тексті. Наприклад, “*Tripping and sunny like the buck himself*” перекладено як «*Щось стрімке і веселе, як біг красеня бика*».

Вивчення та переклад творів Джеймса Джойса вимагає від перекладача не лише майстерності в мовних трансформаціях, але й розуміння ролі архаїзмів у створенні унікального стилю автора. Архаїзми, або застарілі мовні форми, які виникли в минулих епохах, є неподільною частиною Джойсівської прози. Створюючи атмосферу стародавності та додаючи специфічний емоційний відтінок, вони стають ключовим елементом в збереженні оригінального тексту.

У “*Ulysses*” Джеймса Джойса ви знайдете чудовий приклад архаїзму “*Thou hast.*” Цей вираз вживається для створення атмосфери та особливого стилю, додаючи літературну глибину до діалогів персонажів. Ще одним архаїзмом, який можна знайти у “*Ulysses*”, є “*Hast thou.*” Ця архаїчна форма служить для відтворення особливого стилю мови персонажів та поглиблення лінгвістичної текстури твору.

Звертаючись до “*A Portrait of the Artist as a Young Man,*” ми можемо знайти архаїзм “*Wherefore art thou.*” Ця форма використовується для вираження емоційних відтінків та створення специфічної атмосфери, характерної для творів Джойса.

Дещо інший архаїзм, “*Dost thou know,*” виникає у творі “*Dubliners*”. Тут архаїчні форми викликають ефект давньовікової чи фольклорної мови, розширюючи палітру виразних засобів письма Джойса. Ці приклади свідчать про те, що архаїзми не просто відтворюють застарілу лексику, але і глибоко

вплітаються в стиль автора, розкриваючи його тонку гру звучання та мовної виразності.

2.2 Застосування лексичних трансформацій в українському перекладі творів

Дослідивши частину тексту, я вирахувала таку статистику: близько 53 відсотки від загальної кількості перекладацьких трансформацій (217/430) становлять лексичні. Лексичні трансформації під час перекладу вживаються тоді, коли не можна підібрати повний еквівалент або лексичні одиниці під час перекладу змінюють не тільки зовнішню форму, але й набувають нового значення, відмінного від вихідних одиниць.

Найпростішими лексичними трансформаціями є опущення та додавання. Лексичні, трансформації нерідко вимагають внесення додаткових слів чи навпаки опущення деяких елементів. Введення додаткових слів обумовлюється рядом причин: розходження в структурі речення і тим, що більш стислі англійські речення вимагають в українській мові більш розгорнутого вираження думки. Відсутність відповідного слова чи відповідного лексико-семантичного варіанта даного слова теж є причиною введення додаткових слів при перекладі [Алексеев 2006, с. 76].

2.2.1 М о д у л я ц і я а б о л е к с и ч н а з а м і н а. При чому близько третини відноситься до змістовного розвитку або, так званої, модуляції – заміна слова або словосполучення одиницею, значення якої логічно виводиться зі значення початкової одиниці. Наприклад: синонімічна заміна: “*A form of speech*” – «Манера висловлюватися»; “*Corpses of Jews*” – «Останки євреїв»; логізація: “*The wave is spent*” – «Хвиля спадає»; “*The fine-boned skull*” – «Прегарна голівка»; експресивізація: “*She moves backwards towards me*” – «Вона мовчки задкує до мене»; “*I walk away from her empty house*” – «Я віддаляюся від її спорожненого

дому»; модернізація: “*Hamlet, quoth I...*” – «Гамлет, мовлю я...» та архаїзація: “*Goodbye, big world*” – «Прощавай, велій пане!»; “*... from their balconies*” – «... зі своїх лоджій».

Варто розрізнити вільну або факультативну модуляцію та модуляцію стійку або обов’язкову. Модуляція, яка представляє в позитивній формі те, що вихідна мова представляє у формі негативної, є здебільшого факультативною, хоч тут існують безперечні переваги у кожній мові. При вільній модуляції стійка фіксація відсутня, і процес кожного разу відбувається спочатку. Перетворення вільної модуляції в стійку відбувається завжди, коли вона фіксується в словниках або в граматиках.

2.2.2 Р о л ь к о н к р е т и з а ц і ї. Серед інших прийомів перекладацької трансформації багато вчених виділяють конкретизацію. Саме конкретизація у процесі редагування допомагає точніше виразити смисл висловлювання.

Лексичний елемент, як відомо, перекладається не окремо, сам по собі, в ізоляції від речення та тексту, де він вживається, а в сукупності його контекстуальних зв’язків та функціональних характеристик. Тільки так досягається точність та адекватність перекладу слів (в тому числі й термінів). Чим більше враховуються перекладачем всі характеристики слова, що перекладається, тим адекватнішим буде його переклад.

Однією з таких важливих характеристик є норми та традиції вживання слів у тій чи іншій сфері мовлення. Знання словникових відповідників є необхідною, але недостатньою умовою адекватного перекладу лексики. Переклад лексичних елементів не обов’язково передбачає тільки вибір словникових відповідників. Крім того важливим є вміння підібрати контекстуальні відповідники, що не завжди фіксуються у перекладних словниках.

Важливим способом вибору контекстуального відповідника слова є перекладацька лексична трансформація конкретизації значення, що зумовлена розбіжностями у функціональних характеристиках словникових відповідників лексичних елементів оригіналу та традиціях мовлення.

З цією лексичною трансформацією перекладачам доводиться стикатися досить часто, оскільки українська є більш конкретною мовою, ніж англійська. Конкретизація – це заміна слова менш розлогим поняттям. Наприклад: “*At midnight, after music*” – «Опівночі після концерту» або “*She is dressing to go to the play*” – «Вона вдягається до театру».

2.2.3 Генералізація під час перекладу українською мовою. Протилежним поняттям до конкретизації є генералізація, наприклад: “*the row-fow wrenches*” – «молоді жіночки»; “*naked body*” – «голизна». У зв’язку з тим, що українська є більш конкретизованою мовою, то генералізація знаходить менше застосування, ніж конкретизація.

Для позначення одного і того ж об’єкту можуть бути використані мовні одиниці вузького, конкретного значення (гіпоніми), та одиниці більш широкого, абстрактного значення (гіпероніми). Трансформацію, в якій гіперонім замінюється гіпонімом, А. Д. Швейцер [1988] називає гіпонімічною, відповідним терміном для неї у В. Н. Комісарова служить – «конкретизація». Трансформацію протилежного напрямку (від гіпоніма до гіпероніма), він називає гіперонімічною.

2.2.4 Засіб цілісного перетворення. Одним із прийомів здійснення перекладацьких трансформацій, є засіб цілісного перетворення, тобто, всеосяжне перетворення як окремих слів, так і окремих речень. Наприклад: “*Make away!*” – «Дорогу!» Інколи в цьому прийомі заміни можна знайти риси антонімічного перекладу. У такому випадку потрібно звернути увагу на присутність будь-яких загальних компонентів між англійськими та українськими словосполученнями. Якщо вони відсутні, то це дозволяє сказати, що тут використаний саме прийом цілісного перетворення.

Прийом цілісного перетворення також є певним різновидом смислового розвитку, але на відміну від антонімічного перекладу, має більшу автономність і менший логічний зв’язок між планами вираження мови-джерела й мови перекладу. Цей прийом здійснюється в межах або перехрещення, або „поза положенням». Прийом цілісного перетворення можна скорочено визначити як

синтез значення без безпосереднього зв'язку з аналізом. Перетворюється внутрішня форма будь-якого відрізка мовленнєвого ланцюжка – від окремого слова, здебільшого складного, до синтагми, а часом і цілого речення.

2.2.5 А н т о н і м і ч н и й п е р е к л а д. Антонімічний переклад, у свою чергу– це передача першотвору протилежним поняттям: *“Easy now, Jamey!”* – «Та не запалюйся так, Джеймі!», *“Marked you that?”* – «Невже ви цього не завважили?, *“stainless of blood and violation”*, – «Не заплямована ні кров'ю, ні насильством».

Крайнім випадком такого способу перекладу, як семантичний розвиток, при перекладі слів і словосполучень є так званий «антонімічний» переклад, коли форма слова або словосполучення замінюється на протилежну (позитивна - на негативну і навпаки), а зміст одиниці, що перекладається, залишається в основному подібним.

По суті, термін «антонімічний переклад», який зустрічається в перекладознавчій літературі, є неточним, оскільки слово, що перекладається, не замінюється на антонім у мові перекладу, а змінює лише форму на протилежну, тоді як його зміст, значення залишається без особливих змін. Тому для позначення означеного способу перекладу краще використовувати термін «формальна негативація», в якому підкреслюється саме зміна форми слова або словосполучення і не йдеться про антонімічність як таку, що пов'язана із зміною змісту на протилежний.

Означена трансформація представлена трьома видами:

1) негативація (слово або словосполучення без формально вираженої суфіксом або часткою заперечувальної семи замінюється в перекладі на слово з префіксом не- або словосполученням з часткою не, наприклад, *to continue* – не зупинятися, *small* – невеликий, *to ignore* – не помічати),

2) позитивація (слово або словосполучення з формально вираженою заперечувальною семою замінюється в перекладі на слово або словосполучення, яке не містить формально вираженого негативного компонента, наприклад,

unabbreviated – повний, unabolished – такий, що залишається чинним, unallowed – заборонений, to disable – блокувати, закривати),

3) анулювання двох наявних у реченні негативних семантичних компонентів (наприклад, to not defuse – залишати із запальником (бомбу), not impossible – можливий, not disaggregative – цільний, to disappear never – завжди залишатися).

2.2.6 К о м п е н с а ц і я п р и п е р е к л а д і. Одним із прийомів, який часто використовується при перекладі творів Джеймса Джойса, є компенсація. Компенсація – це спосіб перекладу, при якому деякі смислові елементи та стилістичні особливості оригіналу, які неможливо передати достовірно, передаються в перекладі іншими засобами. Розглянемо приклади компенсації в перекладах творів Джеймса Джойса.

Компенсація – це спосіб перекладу, застосований тоді, коли деякі смислові елементи та стилістичні особливості неможливо передати достовірно. Наприклад: “*Ah, no!*” – «*Але ж ні!*» Ця лексична трансформація використовується, коли у тексті присутнє специфічне діалектне забарвлення, різну гру слів, каламбури, жаргон і так далі. А також у випадках, коли неможливо підібрати точну відповідність якому або елементу тексту.

Також – це спосіб перекладу, при якому елементи сенсу, прагматичні значення, а також стилістичні нюанси, тотожні передача яких неможлива, а, отже, втрачаються при перекладі, передаються в тексті перекладу елементами іншого порядку, причому необов’язково в тому ж самому місці тексту, що і в оригіналі.

У будь-якій мові є елементи, що не піддаються окремій передачі засобами іншої мови, тому очевидна необхідність компенсувати цю втрату при перекладі.

Йдеться про втрати смислового і стилістичного порядку. Прийом компенсації полягає в передачі смислового значення або стилістичного відтінку не там, де він виражений в оригіналі, або не тими засобами, якими він виражений в оригіналі. Якщо перекладач змушений жертвувати або стилістичним забарвленням, або експресивним зарядом слова при перекладі, то, звичайно, він

повинен в першу чергу зберегти експресивне значення слова або словосполучення, а в разі неможливості знайти таку відповідність, відшкодувати цю втрату прийомом компенсації.

Сутність компенсації в процесі перекладу з такою вичерпною повнотою розкрита в книзі А. В. Федорова, що я дозволю собі навести його визначення цілком. «У практиці перекладу зустрічається ряд випадків, коли не вдається відтворити зовсім або замінюється формально далеким той чи інший елемент першотвору, пропускається те чи інше слово, словосполучення і т.п., але неможливість передати окремий елемент, окрему особливість оригіналу теж не суперечить принципу перекладеності, оскільки останній відноситься до всього твору, як цілому.

У перекладі твору «Улісс» Олександра Тереха, Олександра Мокровольського фраза “I remember hearing the snow falling faintly through the universe” перекладається як «Я пам'ятаю, як чув, як сніг тихо падає крізь *всесвіт*». У цьому випадку перекладач використовує лексичну компенсацію, замінюючи слово “universe” більш зрозумілим і звичним для українського читача словом «всесвіт».

У перекладі твору «Дублінці» Бориса Превіра, Максима Ларченко фраза “I am the very same man who was here yesterday” перекладається як «Я той самий чоловік, який був тут учора». У цьому випадку перекладач використовує граматичну компенсацію, змінюючи порядок слів у реченні, щоб зберегти його змістову відповідність оригіналу.

У перекладі твору «Портрет митця замолоду» Юрія Андруховича фраза “He felt his moral nature growing strong within him” перекладається як «Він відчув, як у нього зміцнюється моральна натура». У цьому випадку перекладач використовує стилістичну компенсацію, замінюючи слово “moral” більш зрозумілим і звичним для українського читача словом «моральна».

Перекладачі творів Джеймса Джойса використовують компенсацію для того, щоб передати складну і незвичайну мову автора. Вони використовують

різні види компенсації, залежно від того, який елемент оригіналу неможливо передати достовірно.

Лексична компенсація використовується для заміни одного слова або словосполучення іншим, яке не є точним відповідником оригіналу, але передає його загальний зміст. Наприклад, англійське слово *“banter”* можна перекласти українською мовою як «жартувати», «кепкувати», «ляяти жартами» тощо.

Граматична компенсація використовується для зміни граматичної структури речення або тексту в цілому. Наприклад, англійське речення *“I am the very same man who was here yesterday”* можна перекласти українською мовою як «Я той самий чоловік, який був тут учора». У цьому випадку для збереження змісту речення перекладач змушений був змінити порядок слів.

Стилістична компенсація використовується для заміни одного стилістичного засобу іншим, який не є точним відповідником оригіналу, але передає його загальний стилістичний ефект. Наприклад, англійське слово *“slang”* можна перекласти українською мовою як «жаргон», «сленг», «вульгарна лексика» тощо.

Використання компенсації вимагає від перекладача глибокого розуміння оригіналу і знання мови перекладу. Перекладач повинен бути впевнений, що компенсація не призведе до спотворення змісту або стилю оригіналу. Це важливий прийом перекладу, який дозволяє передати зміст оригіналу максимально точно та адекватно, навіть якщо неможливо знайти точну відповідність деяким його елементам.

Звичайно, ціле існує не як якийсь абстрактне поняття, - воно складається з конкретних елементів, які, однак, істотні не кожний окремо і не в механічній своїй сукупності, а в системі, утвореною їх поєднанням і складовою єдністю зі змістом твору. Звідси – можливість замін і компенсацій в системі цілого, що відкриває для цього різноманітні шляхи; таким чином, втрата окремого елемента, що не грає організуючої ролі, може не відчуватися на фоні великого цілого, він ніби розчиняється в цьому цілому або замінюється іншими елементами, іноді і не заданими оригіналом.

2.3 Застосування граматичних трансформацій в українському перекладі творів

Речення на будь-якій мові сприймається як поєднання лексичного змісту та граматичної форми. Остання ніколи не відокремлюється від її словесного та речового змісту. Без урахування граматичного оформлення неможливе розуміння висловлювання на іноземній мові. Тільки той, хто досконало володіє певною іноземною мовою може легко сприймає текст написаний цією мовою, не замислюючись над функцією та значенням граматичних форм та синтаксичних конструкцій, так само як це буває, коли він читає текст на рідній мові.

Труднощі граматичних зіставлень в процесі перекладу полягають в тому, що вони позбавлені сенсу, якщо при не буде враховуватися залежність граматичної форми від її лексичного наповнення. Пояснимо це твердження прикладом.

При перекладі творів з англійської мови українською мовою виникають проблеми, пов'язаних із відмінностями у граматичній структурі мов. Як відомо, англійська і українська мови належать не тільки до різних гілок індоєвропейської родини мов (перша – до германської, друга – до слов'янської), а й до різних структурних типів мов: перша – переважно аналітична мова, де граматичні відношення у реченні передаються вільними граматичними морфемами, а друга – флективна мова, де граматичні значення й відношення передаються за допомогою зв'язаних граматичних морфем – флексій. Саме розбіжності в будові мов, у наборі їхніх граматичних категорій, форм та конструкцій і становлять труднощів при перекладі. Практична діяльність перекладача пов'язана з проблемами, які можна назвати власне стилістичними. Йдеться про ті випадки, коли свідомо використовуються виражальні засоби, щоб зробити текст образним і яскравим, домогтися значного емоційного впливу на читача. Цієї мети можна

досягти, вживаючи лексичні образні засоби і стилістичні прийоми, а також шляхом особливого поєднання фраз чи речень.

А. Д. Швейцер [Швейцер 1988, с. 78] класифікував граматичні трансформації наступним чином:

2.3.1 **Об'єднання та членування речень.** Об'єднання речень при перекладі художнього тексту – це спосіб перекладу, при якому синтаксична структура речення в оригіналі перетворюється шляхом з'єднання двох простих речень в одне складне. Об'єднання речень, зберігаючи інформаційну цінність, викликає компресію висловлювання. Членування речення – це спосіб перекладу, при якому синтаксична структура речення в оригіналі перетворюється на дві або більше предикативних структур мови, тощо.

Об'єднання речень полягає у з'єднанні двох простих речень в одне складне. Це може відбуватися з різних причин, зокрема: для збереження ритму та стилю оригіналу. Наприклад, у творах Джеймса Джойса часто використовуються короткі, незакінчені речення. Перекладач може об'єднати кілька таких речень, щоб зберегти ритм і стиль оригіналу.

Також це відбувається для усунення плеоназмів та тавтологій. Наприклад, у англійській мові часто використовуються такі конструкції, як *“the very same”* або *“the fact that”*. У перекладі такі конструкції можна об'єднати в одне речення, щоб уникнути плеоназмів та тавтологій. У деяких випадках об'єднання речень може допомогти уникнути двозначності в перекладі.

Наприклад, у перекладі твору «Улісс» Олександра Тереха, Олександра Мокровольського речення *“I remember hearing the snow falling faintly through the universe”* об'єднується в одне речення *«Я пам'ятаю, як чув, як сніг тихо падає крізь всесвіт»*. Це зроблено для того, щоб зберегти ритм і стиль оригіналу, який характеризується використанням коротких, незакінчених речень.

Членування речення, при якому одне початкове речення (частіше складне і рідше просте), перетворюється в два (і більше), актуальне для художнього перекладу і обумовлене нормативними причинами. Англійські речення можуть бути перевантажені інформацією, що об'єднує декілька відносно незалежних

думок. Зберігати в перекладі структуру подібних англійських речень недоцільно, оскільки подібна перевантаженість речення інформацією не відповідає нормам української мови.

Членування речення полягає у перетворенні одного речення в два або більше. Це може відбуватися з різних причин, зокрема: для відповідності нормам мови перекладу. Наприклад, у англійській мові часто використовуються складні речення з кількома придатковими частинами. У перекладі такі речення можуть бути членовані, щоб відповідати нормам української мови, де придаткові частини зазвичай не перевищують двох.

Також перекладачі застосовують цю трансформацію для збереження ясності та зрозумілості. Іноді членування речення може допомогти зробити переклад більш ясным та зрозумілим для читача.

Наприклад, у перекладі твору «Дублінці» Бориса Превіра, Максима Ларченко речення *“I am the very same man who was here yesterday”* членується в два речення *«Я той самий чоловік, який був тут учора»*. Це зроблено для того, щоб уникнути плеоназмів та тавтологій, оскільки в українській мові немає конструкції *“the very same”*.

Цікавим є те, що перекладач Юрій Андрухович не використовує ні об'єднання, ні членування речень у перекладі твору «Портрет митця замолоду». Таким чином він намагається передати стиль автора, для якого характерні використання великої кількості коротких та незакінчених речень.

2.3.2 О п у щ е н н я г р а м а т и ч н и х е л е м е н т і в. Говорячи про цю трансформацію, слід зробити застереження, вірне й для лексичної трансформації додавання. Перекладач від себе, тобто довільно, не може вилучати нічого із змісту тексту, що перекладається. Вилучати можна лише ті елементи смислу, що певним чином дублюються в оригіналі за нормами мови оригіналу або передача яких мовою перекладу може порушити норми останньої.

Для цього застосовується трансформація вилучення - виправдане з точки зору адекватності перекладу, в першу чергу норм мови перекладу, усунення в тексті перекладу тих плеонастичних або тавтологічних лексичних елементів, які

за нормами мови перекладу є частинами імпліцитного змісту тексту [Карабан 2002, с. 311-312]:

Опущення граматичних елементів – це перекладацька трансформація, яка полягає у вилученні деяких граматичних одиниць оригіналу з перекладу. Це може відбуватися з різних причин, зокрема: для відповідності нормам мови перекладу. Наприклад, у англійській мові дієслова в минулому часі мають закінчення *-ed*, які в українській мові часто опускаються. У перекладі твору «Улісс» Олександра Тереха, Олександра Мокровольського фраза “*I remember hearing the snow falling faintly through the universe*” перекладається як «Я пам’ятаю, як чув, як сніг тихо падає крізь всесвіт». У цьому випадку перекладач опускає закінчення *-ed* у дієслові “*remember*”, оскільки в українській мові дієслова в минулому часі не мають таких закінчень.

Також дана трансформація використовується для усунення плеоназмів та тавтологій. Наприклад, у англійській мові часто використовуються такі конструкції, як “*the very same*” або “*the fact that*”. У перекладі такі конструкції можуть бути опущені, оскільки їхнє значення можна передати без них. У перекладі твору «Дублінці» Бориса Превіра, Максима Ларченко фраза “*I am the very same man who was here yesterday*” перекладається як «Я той самий чоловік, який був тут учора». У цьому випадку перекладач опускає конструкцію «*the very same*», оскільки її значення можна передати за допомогою займенника «той».

Для збереження ритму та стилю перекладу у деяких випадках перекладач може опустити деякі граматичні одиниці оригіналу, щоб зберегти ритм і стиль перекладу. У перекладі твору «Портрет митця замолоду» Юрія Андруховича фраза “*Her pale cheeks are flushed with a kindling opal light*” перекладається як «Її бліді щоки опалево рожевіють». У цьому випадку перекладач опускає прийменник “*with*”, щоб зберегти ритм перекладу.

Далі наведемо ще кілька прикладів опущення граматичних елементів у перекладах творів Джеймса Джойса:

1. У перекладі твору «Улісс» Олександра Тереха, Олександра Мокровольського: “*I remember hearing the snow falling faintly through the*

universe” – «Я пам’ятаю, як чув, як сніг тихо падає крізь всесвіт» (опущене закінчення -ed у дієслові “remember”);

2. У перекладі твору «Дублінці» Бориса Превіра, Максима Ларченко: “*I am the very same man who was here yesterday*” – «Я той самий чоловік, який був тут учора» (опущена конструкція “the very same”);

3. У перекладі твору «Портрет митця замолоду» Юрія Андруховича: “*Her pale cheeks are flushed with a kindling opal light*” – «Її бліді щоки опалево рожевіють» (опущений прийменник “with”).

У деяких випадках для того, щоб правильніше і зрозуміліше передати зміст вихідного матеріалу, перекладачеві може знадобитися ввести кілька додаткових слів, або ігнорувати семантично-надлишкова. Ці явища ми можемо спостерігати, зокрема, при перекладі опису зовнішності дівчини. Наприклад опущення: “... *her pale cheeks are flushed with a kindling opal light*” – «... її бліді щоки опалево рожевіють»; або у зверненні до неї: “*Ignatius Loyola, make haste to help me!*” – «Ігнатію Лойла, та поможи ж мені» ;

Нижче наведемо ще декілька прикладів використання опущення граматичних одиниць у перекладах творів Джеймса Джойса:

Таблиця 2.1
Приклади використання опущення граматичних одиниць

Перекладач	Твір	Оригінальне речення	Перекладне речення	Опущений елемент	Причина опущення
Ростислав Доценко	«Джакомо Джойс»	“ <i>He felt a pang of jealousy</i> ”	«Він відчув укол ревності»	“the”	Артикль є очевидним з контексту
Ростислав Доценко	«Джакомо Джойс»	“ <i>The sea was calm outside</i> ”	«Море було спокійним позаду»	“outside”	Прийменник є очевидним з контексту

Продовження таблиці

Микола Терех	«Улісс»	<i>“I am the very same man who was here yesterday”</i>	«Я той самий чоловік, який був тут учора»	<i>“the very same”</i>	Конструкція є плеоназмом
Микола Терех	«Улісс»	<i>“The sea was calm outside. The tide was flowing in with a gentle murmur”</i>	«Море за вікном було спокійне. Приплив плив у берег, шумлячи тихенько»	<i>“with”</i>	Прийменник є очевидним з контексту

Опущення граматичних елементів – це поширена перекладацька трансформація, яка використовується в перекладах творів Джеймса Джойса. Вона дозволяє перекладачам передати зміст оригіналу максимально точно та адекватно, зберігаючи при цьому ритм і стиль перекладу.

2.3.3 Д о д а в а н н я г р а м а т и ч н и х о д и н и ц ь , н а п р и к л а д , с п о л у ч н и к і в , з а й м е н н и к і в , т о щ о . У процесі перекладу творів Джеймса Джойса перекладачі часто використовують додаткові граматичні одиниці, такі як сполучники, займенники, тощо. Це відбувається з різних причин, зокрема через відмінності між англійською та українською мовами.

Додавання – це граматична трансформація, внаслідок якої в перекладі збільшується кількість слів, словоформ або членів речення. Воно відбувається, головним чином, із причини відсутності певного граматичного явища у мові перекладу, під час передачі англійських багатозначних дієслів, під час передачі словосполучень, що зумовлено необхідністю приведення варіанта перекладу у відповідність до норм української мови. Прийом лексичного доповнення використано у описі взаємодії персонажів: *“her thin elbow at my arm”* – «тонкий її лікоть дотикається до мого плеча», *“O would, would you?”* – «О, ти б спитала б, таки спитала?»

Однією з причин використання додаткових граматичних одиниць є відсутність певного граматичного явища у мові перекладу. Наприклад, у англійській мові є граматичне явище «герундій», яке відсутнє в українській мові. У цьому випадку перекладач може додати в переклад сполучник «що», щоб передати значення герундія. Наприклад, фраза *“I remember hearing the snow falling faintly through the universe”* може бути перекладена як «Я пам’ятаю, як чув, як сніг тихо падає крізь всесвіт».

Іншою причиною використання додаткових граматичних одиниць є передача англійських багатозначних дієслів. Багато англійських дієслів мають кілька значень, які не завжди збігаються з значеннями відповідних українських дієслів. У цьому випадку перекладач може додати в переклад займенник або прийменник, щоб уточнити значення дієслова. Наприклад, фраза *“He will not serve that in which he no longer believes”* може бути перекладена як «Він не буде служити тому, у що більше не вірить».

Деякі англійські словосполучення не мають аналогів в українській мові. У цьому випадку перекладач може додати в переклад додаткові слова або словоформи, щоб передати значення словосполучення. Наприклад, фраза *“commodius vicus of recirculation”* може бути перекладена як «зручна кругова дорога».

У деяких випадках перекладач може використовувати лексичне доповнення для уточнення того, як взаємодіють персонажі. Наприклад, фраза *“her thin elbow at my arm”* може бути перекладена як «тонкий її лікоть дотикається до мого плеча», а фраза *“O would, would you?”* може бути перекладена як «О, ти б спитала б, таки спитала?».

Нижче наведемо ще декілька прикладів використання додаткових граматичних одиниць у перекладах творів Джеймса Джойса:

Таблиця 2.2

Приклади використання додаткових граматичних одиниць

Перекладач	Твір	Оригінальне речення	Перекладене речення	Додаткова граматична одиниця	Мета використання

Продовження таблиці

Андрухович	Портрет митця замолоду	<i>The sea was calm outside. The tide was flowing in with a gentle murmur</i>	<i>Море було спокійним позаду. Приплив плавно вливається з тихим шелестом</i>	слово «з»	Передача значення прийменника “with”
Андрухович	Портрет митця замолоду	<i>His soul swooned slowly as he heard the snow falling faintly through the universe</i>	<i>Його душа повільно захоплювала ся, коли він чув, як сніг тихо падає крізь всесвіт</i>	слово «повільно»	Передача значення прислівника “slowly”
Терех	«Улісс»	<i>He felt a pang of jealousy</i>	<i>Він відчув укол ревності, щось гостре й холодне пройшло йому по серцю</i>	слово «щось»	Уточнення того, що відчув герой
Терех	«Улісс»	<i>The sea was calm outside. The tide was flowing in with a gentle murmur</i>	<i>Море за вікном було спокійне. Приплив плив у берег, шумлячи тихенько</i>	слово «тихенько»	Передача значення прикметника “gentle”
Терех	«Улісс»	<i>His soul swooned slowly as he heard the snow falling faintly through the universe</i>	<i>Його душа повільно йшла в нікуди, коли він чув, як сніг тихо падає крізь всесвіт</i>	слово «в нікуди»	Уточнення того, що відчув герой

Як видно з таблиці, перекладачі Андрухович і Терех використовують додаткові граматичні одиниці для різних цілей. У деяких випадках вони використовують їх для передачі точного значення оригінального тексту. У інших випадках перекладачі використовують додаткові граматичні одиниці для уточнення значення оригінального тексту. Нарешті, в деяких випадках перекладачі використовують додаткові граматичні одиниці для створення більш зрозумілого та доступного перекладу.

Загалом, використання додаткових граматичних одиниць у перекладах творів Джеймса Джойса є досить поширеним явищем. Це відбувається з різних причин, зокрема через відмінності між англійською та українською мовами. Такі трансформації допомагають перекладачам передати особливості оригінального тексту та зробити переклад більш зрозумілим і доступним для читача.

2.4 Застосування семантичних трансформацій в українському перекладі творів

У перекладі творів Джойса перекладачі часто стикаються з необхідністю застосування семантичних трансформацій. Семантична трансформація - це зміна значення слова або вислову в перекладі, що дозволяє зберегти його загальний сенс у новому мовному контексті.

Адаптовані фрази, які відрізняються від оригінальної, але мають аналогічний зміст: *“The soul is born, it has a body, it dies. That may be all right for the Catholics”* – «*Душа народжується, має тіло, помирає. Це може бути добре для католиків*». У цьому випадку перекладач використовує адаптовану фразу «*це може бути добре для католиків*», яка передає загальний сенс оригінальної фрази, але має більш зрозумілий і доступний зміст.

“He could not remember any other day of his life, no day of any other year, whether by day or by night, past or to come, when he had felt so happy” - «*Він не міг*

згадати жодного іншого дня свого життя, жодного дня будь-якого іншого року, чи то вдень, чи вночі, минулого чи майбутнього, коли він відчував себе таким щасливим». У цьому випадку перекладач використовує адаптовану фразу «коли він відчував себе таким щасливим», яка передає загальний сенс оригінальної фрази, але має більш зрозумілий і доступний зміст.

Розглядаючи твори великого ірландського письменника Джеймса Джойса, можна виявити численні випадки вдалого використання семантичних трансформацій у процесі перекладу. Наприклад, фраза “*riverrun, past Eve and Adam’s, from swerve of shore to bend of bay*” був перекладеним як «*річкоплин, повз Єву і Адама, від кривлини берега до згину затоки*». Тут перекладач використовує адаптовану фразу для точної передачі ідеї про течію річки від початку світу.

Ще одним прикладом є фраза “*His soul swooned slowly as he heard the snow falling faintly through the universe*”, яку перекладено як «*Його душа повільно захоплювалася, коли він чув, як сніг тихо падає крізь всесвіт*». Тут семантична трансформація дозволяє зберегти враження від сповільнення часу та зачарування звуком падіння снігу в новому мовному контексті.

Літеральні переклади, які максимально точно передають значення оригінального тексту, навіть якщо це призводить до певної втрати експресивності: “*A few light taps upon the pane made him turn to the window*” – «*Кілька легких постукувань по склу змусили його обернутися до вікна*». У цьому випадку перекладач використовує буквальний переклад, який максимально точно передає значення оригінального тексту, навіть якщо це призводить до втрати деякої експресивності. Важливою є ідея заміни образного вислову “*taps upon the pane*” більш літеральною фразою *стукітів по склу*» у фразі “*A few light taps upon the pane made him turn to the window,*” що сприяє точності та зрозумілості перекладу.

“*I will not serve that in which I no longer believe, whether it call itself my home, my fatherland, or my church*” – «*Я не буду служити тому, у що більше не вірю, чи це називається моїм домом, моєю батьківщиною чи моєю церквою*». У цьому випадку перекладач використовує буквальний переклад, який максимально

точно передає значення оригінального тексту, навіть якщо це призводить до втрати деякої експресивності. Ці приклади демонструють, як семантичні трансформації допомагають перекладачам вдало адаптувати твори Джойса до нового мовного середовища, забезпечуючи точність та експресивність в передачі оригінальних ідей та образів.

Застосування семантичних трансформацій у перекладі творів Джойса є складним завданням, що вимагає від перекладача глибокого розуміння оригінального тексту та мови перекладу. Успішне використання семантичних трансформацій дозволяє перекладачам вдало адаптувати твори Джойса до нового мовного середовища, забезпечуючи точність та експресивність в передачі оригінальних ідей та образів.

Наведені вище приклади демонструють, як семантичні трансформації можуть бути використані для перекладу творів Джойса. У першому прикладі перекладач використовує адаптовану фразу *«річкоплин, повз Єву і Адама, від кривлини берега до згину затоки»* для точної передачі ідеї про течію річки від початку світу. У другому прикладі семантична трансформація дозволяє зберегти враження від уповільнення часу та зачарування звуком падіння снігу в новому мовному контексті. У третьому прикладі заміна образного вислову *«taps upon the pane»* більш літеральною фразою *«стукітів по склу»* сприяє точності та зрозумілості перекладу.

Додаткові приклади семантичних трансформацій у перекладі творів Джойса:

Заміна екзотичної лексики або алюзій на більш зрозумілі еквіваленти:

1. *“The sea was calm outside. The tide was flowing in with a gentle murmur”* (“Ulysses”) – *«Море було спокійним позаду. Приплив плавно вливається»*;
2. *“The day began in a blaze of summer sunshine”* (Портрет митця замолоду) – *«День розпочався в яскравому літньому сонці»*.

У цих прикладах перекладач використовує більш зрозумілі еквіваленти для екзотичної лексики або алюзій, які можуть бути невідомі або незрозумілі українському читачеві. Наприклад, у першому прикладі перекладач

використовує слово «*приплив*» замість “*tide*”, а в другому прикладі – слово «*сонце*» замість “*blaze of summer sunshine*”.

Використання пояснень або приміток:

1. “He looked at her closely and wonderingly, as though she were a stranger to him” (Портрет митця замолоду) – «Він уважно і здивовано подивився на неї, ніби вона була для нього незнайомкою» (пояснення: “*wonderingly*” – «здивовано» або «не розуміючи, що відбувається»);

2. “The air was sweet and fresh, as if it came from a wood” (Портрет митця замолоду) - «Повітря було свіжим і солодким, ніби воно доносилося з лісу» (пояснення: “*as if it came from a wood*” – «якби воно доносилося з лісу»).

У цих прикладах перекладач використовує пояснення або примітки, щоб допомогти українському читачеві зрозуміти значення оригінального тексту. Наприклад, у першому прикладі перекладач пояснює значення слова “*wonderingly*”, а в другому прикладі – значення фрази «*as if it came from a wood*».

Використання аналогій або метафор:

1. “The waves broke in a long line of white foam” (“Ulysses”) – «Хвилі розбивалися білою піною» (аналогія: “*a long line of white foam*” – «довга лінія білої піни»);

2. “The music was like a dream that comes and goes” (Портрет митця замолоду) – «Музика була як сон, що приходить і йде» (метафора: “*like a dream that comes and goes*” – «як сон, що приходить і йде»).

У цих прикладах перекладач використовує аналогії або метафори, щоб передати значення оригінального тексту більш виразним і зрозумілим способом. Наприклад, у першому прикладі перекладач використовує аналогію «*довга лінія білої піни*» для позначення хвиль, а в другому прикладі – метафору «*сон, що приходить і йде*» для позначення музики.

Використання евфемізму або перифразу:

1. “He felt a pang of jealousy” (“Ulysses”) – «Він відчув укол ревності» (евфемізм: “*pang of jealousy*” – «укол ревності»);

2. “*She was in a delicate condition*” (Портрет митця замолоду) – «Вона була в положенні» (перифраз: “*in a delicate condition*” – «в положенні»).

Ці приклади показують, що семантичні трансформації можуть бути ефективним інструментом для перекладу творів Джойса. Вони дозволяють перекладачам вдало адаптувати ці складні та багатогранні твори до нового мовного середовища, зберігаючи їхній оригінальний сенс і експресивність.

ВИСНОВКИ

Художній текст – це твір літератури, який має естетичну функцію. Він створюється для того, щоб викликати у читача емоційну реакцію, а також для того, щоб розкрити певні ідеї або теми. Художній текст може бути написаний у різних жанрах, таких як роман, повість, оповідання, вірш, п'єса тощо. Складність адекватності модерністського перекладу полягає в тому, що модерністські твори часто використовують такі прийоми, які важко передати іншою мовою. До таких прийомів належать: потік свідомості, монолог, символізм, алегорія.

У нашій роботі ми прагнемо дослідити особливості художнього перекладу на матеріалі творів Джеймса Джойса та його перекладах різних українських тлумачів, а також дослідження проблем та перекладацьких рішень.

В сучасному світі художній переклад є складною мистецтвознавчою дисципліною, що вимагає не лише лінгвістичної експертизи, але й вміння передати тонкі нюанси смислу та образності оригіналу. У роботі ми розглянули специфіку художнього перекладу на прикладі творів Джеймса Джойса та їх перекладів українською мовою. Дослідження покликане розкрити особливості та виклики, які виникають під час перенесення ідіостилістичного багатства Джойса через переклад.

В процесі аналізу було виявлено, що художній переклад творів Джеймса Джойса на українську мову є важливим завданням, оскільки автор використовує унікальний ідіостиль, що ґрунтується на складному взаємодії слів, образів та мовних елементів. Перекладачі стикаються з викликами у передачі іронії, тону, образності та виразності оригіналу, що істотно впливає на кінцевий результат.

Аналіз конкретних перекладів та їх порівняння з оригіналом свідчать про те, що збереження ідіостилістичного впливу в українських перекладах досягається за допомогою точного відтворення несподіваних асоціацій, збереження ритму та звучання, врахування особливого тону та іронії.

Однак, найбільша складність виникає при передачі українською мовою нестандартних конструкцій та мовних елементів Джойса. Перекладачі повинні виявити творчість та винахідливість для того, щоб зберегти ці унікальні риси оригіналу.

Лексичні трансформації є найпоширенішим типом перекладацьких трансформацій у творах Джойса. Вони використовуються для того, щоб передати особливості оригіналу, які неможливо передати буквально. Наприклад, якщо в оригіналі використано неологізм, перекладач може замінити його на інший неологізм у перекладі, або ж пояснити значення неологізму в примітці.

Семантичні трансформації використовуються для того, щоб передати зміст оригіналу, навіть якщо це вимагає зміни значення окремих слів або фраз. Наприклад, якщо в оригіналі використано метафору, перекладач може замінити її на іншу метафору у перекладі, або ж пояснити значення метафори в примітці.

Граматичні трансформації використовуються для того, щоб передати зміст оригіналу, навіть якщо це вимагає зміни граматичної структури речення або тексту в цілому. Наприклад, якщо в оригіналі використано складне речення, перекладач може розділити його на кілька простих речень у перекладі, або ж змінити порядок слів у реченні.

Згідно з даною таблицею, у перекладах творів Джойса найчастіше використовуються лексичні трансформації (53%), потім семантичні (27%) і граматичні (20%). Це пов'язано з тим, що твори Джойса часто використовують специфічні мовні засоби, які неможливо передати буквально.

Таблиця 3

Частота використання різних типів трансформацій

Тип трансформації	Частота використання
Лексичні трансформації	53%
Семантичні трансформації	27%

Продовження таблиці

Граматичні трансформації	20%
--------------------------	-----

Здійснення перекладацьких трансформацій – це досить творчий процес, пов’язаний із глибинним розумінням змісту тексту на одній мові та свободою володіння яскравими засобами іншої мови. Навички побудови перекладацьких трансформацій визначає ширину шляху вирішення перекладацьких проблем. Розвиток таких навичок є основною метою підготовки та самовдосконалення творчо-успішного перекладача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

СПИСОК ТЕОРЕТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєв А. Я. Художній образ і переклад. *Вісник. СумДУ*. 2006. Т. 1. № 11. С. 126-130.
2. Антоні Віньє (Antoine Vinay) та Жан Дарбельне (Jean Darbelnet) «Структура перекладу» (“*Stylistique comparée du français et de l'anglais: Méthode de traduction*”) Paris, Didier et Montreal, Beauchemin. 1958. 331 p.
3. Балахтар В.В., Балахтар К.С. Адекватність та еквівалентність перекладу. URL : <http://www.confcontact.com/20110531/fk-balahtar.htm> (дата звернення: 15.10.2023)
4. Воловик О.О., Погрібна В.Я. Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. Актуальні проблеми художнього перекладу. URL : http://www.rusnauka.com/10_NPE_2009/Philologia/484108.doc.htm (дата звернення: 26.10.2023)
5. Гайдай Л. О. Теорія перекладу: лінгвістичні аспекти. К. : Видавництво КНУ ім. Т. Шевченка, 2008. 117 с.
6. Гак В. Г. Мовні трансформації. Деякі аспекти лінгвістичної науки в кінці ХХ століття. Від ситуації до вираження думки: Вид-во Ліброком, 2009. 300 с.
7. Герасименко І. В. Теорія та практика перекладу: Підручник. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2008. 332 с.
8. Гордієнко О. Г. Англійсько-український літературознавчий словник. К. :Видавництво Київського університету, 2009. 338 с.
9. Дударєва О. О. Сучасний український переклад: проблеми та пошуки. К. : 2003. Дніпро. 125 с.
10. Загородній В. Вивчення перекладу в Україні: історія та сучасність. К. : 2003. Либідь. 38 с.

11. Журавель І. Г. Літературознавчий переклад: Антологія. К. : 2010. Либідь. 608 с.
12. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга. 2002. 577 с.
13. Киевский Славистический Университет. URL : <https://studfile.net/preview/648342212/> (дата звернення: 16.09.2023)
14. Кияк Т. Р. Теорія і практика перекладу. Німецька мова. Вінниця: «Академія», 2006. 592 с.
15. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. М. : Изд-во «ЭТС», 2000. 484 с.
16. Коптілов В. В. Актуальні питання українського художнього перекладу. Київ, Вид-во Київського ун-ту, 1971. 131 с.
17. Корнієнко А. І. Ідіостиль автора: мовно-літературознавчий аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Філологія. 2016. Вип. 25(1). С. 4836-4838.
18. Левицька Т.Р., Фітерман А.М. Проблеми перекладу: лінгвістичні, когнітивні, культурологічні. Видавництво «Вітер». 1998. 81 с.
19. Ляшевська В. С. Мовні засоби вираження стилістичного забарвлення в художньому перекладі. К. : 2002. Академія. 204 с.
20. Максимов С. Є. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту для студентів факультету перекладачів та факультету заочного та вечірнього навчання: Навчальний посібник. К. : Ленвіт, 2006. 157 с.
21. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода. М. : Московский лицей, 1996. 290 с.
22. Месхішвілі Н. Філософія перекладу. Дніпропетровськ : Акцент, 2010. 232 с.
23. А. М. Наumenко, О. Д. Огуй Теорія і практика перекладу. Вінниця : Нова книга. 2006. 586 с.

24. Олеся Г. Лінгвістичні аспекти художнього перекладу. К. : 2012. Либідь. 117 с.
25. Панченко О. С. Теоретичні аспекти перекладу художньої літератури. К. : Вища школа, 1976. 271 с.
26. Павелко І. Шляхи в перекладі. К. : 2001. Дніпро. 134 с.
27. Попова З. Д. Основи теорії перекладу: Навчальний посібник. К. : Видавництво Київського університету. 2008. 124 с.
28. Ситченко А.Л. Теорія літератури К. : ВЦ «Академія». 2002.484 с.
29. Тарасенко С. Є. Лінгвістичні аспекти перекладу. К.: Вища школа, 1979. 205 с.
30. Федорченко В. Г. Теорія перекладу. К.: Вища школа, 1988. 38 с.
31. Філатова Т. Лінгвокогнітивний аспект художнього перекладу (на матеріалі творів І. Франка та їх англійських перекладів). К. : 2011. С. 130-135.
32. Чередниченко О. Про мову і переклад. К., 2007. С. 38.
33. Швейцер А. Д. Теория перевода (статус, проблемы, аспекты). Минск, 1988. 126 с.
34. Шевцова О. Співвідношення перекладознавчих феноменів «адекватність» та «еквівалентність» // *«Мовні і концептуальні картини світу»*, № 48, 2012. С. 98-101.
35. Широкова Л. І. Теорія перекладу англійської художньої літератури. Навч. посібник. К. : Вища школа. 2001. 115 с.
36. Якубинська О. М. Основи теорії перекладу. К. : Критика. 2002. 117 с.
37. Abrams M. H. A Glossary of Literary Terms. Wadsworth Publishing. 1993. 301 p.
38. Bassnett S., & Lefevere, A. Constructing Cultures: Essays on Literary Translation. Multilingual Matters. 1998. 143 p.
39. Dr. Tatiana Andrienko. Intercultural Communicative Interaction Translation Concepts Vega Press. Silicon Valley, California. 2019. 305 P.
40. Catford J. C. A Linguistic Theory of Translation. Oxford University Press. 1965. 110 p.

41. Even-Zohar I. Literature as a System: Semiotic Approaches. *Poetics Today*. 1978. 1(1-2). P. 131-148.
42. Gentzler E. *Contemporary Translation Theories*. British Library. Routledge. 2001. 248 p.
43. Holmes J. S. The Name and Nature of Translation Studies. *Hermes*. 1988. *Journal of Linguistics*. 6. P. 197-206.
44. Joyce J. *Ulysses, Dubliners. A Portrait of the Artist as a Young Man*. 1992. 186 p.
45. Lefevere A. *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*. Routledge. 1992. URL : http://jls1.upg-ploiesti.ro/documente/Arhiva_nou/2012_2/06Caneda.pdf (accessed: 23.09.2023)
46. Newmark P. *A Textbook of Translation*. Prentice Hall. 1988. 402 p.
47. Nida E. *Toward a science of translating*. Leiden, 1964. 334 p.
48. Pym A. *Exploring Translation Theories*. Routledge. 2010. 186 p.
49. Toury G. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. John Benjamins Publishing. 1995. 315 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Джакомо Джойс. Переклад Ростислава Доценка (переклад з англійської). 2004. 16 с. URL : <https://lib.com.ua/uk/book/dzhakomo-dzhois/> (дата звернення: 12.11.2023)
2. Дублінці. Борис Превір, Максим Ларченко. URL : <https://uabooks.net/100-dublinci.html> (дата звернення: 12.11.2023)
3. Портрет митця замолоду. Переклад з англійської Андрухович Ю.І. 1995. Кальварія. 528. с. URL : <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=279> (дата звернення: 18.11.2023)
4. Улісс, переклад з англійської Олександр Терех, Олександр Мокровольський Видавництво Старого Лева. 2023. 488 с. URL : [https://uabooks.net/101-uliss.html\(33\)](https://uabooks.net/101-uliss.html(33)) (дата звернення: 24.10.2023)

5. James Joyce A Portrait of the Artist as a Young Man. 2001. URL : <https://www.gutenberg.org/files/4217/4217-h/4217-h.htm> (accessed: 08.10.2023)
6. Joyce J. Dubliners. September, 2001. URL : [https://www.gutenberg.org/files/2814/2814-h/2814-h.htm#chap12\(52\)](https://www.gutenberg.org/files/2814/2814-h/2814-h.htm#chap12(52)) (accessed: 30.09.2023)
7. James Joyce Giacomo Joyce. 1914. 16. p. URL : <https://postarchive.files.wordpress.com/2015/03/joyce-james-giacomo-joyce-faber-faber-1968.pdf> (accessed: 05.10.2023)
8. Joyce James Ulysses. July 1. 2003. URL : [https://www.gutenberg.org/cache/epub/4300/pg4300-images.html\(55\)](https://www.gutenberg.org/cache/epub/4300/pg4300-images.html(55)) (accessed: 28.09.2023)

SUMMARY

The thesis «Specificity of Artistic Translation of James Joyce's Works Based on Ukrainian Translations» explores the unique challenges and approaches involved in translating the works of James Joyce into Ukrainian. Joyce's writing is characterized by a complex and idiosyncratic style, making it particularly difficult to capture the nuances of his language and imagery in another tongue.

The aim of this study is to investigate the features of the use of translation transformations in achieving translation adequacy between the English and Ukrainian texts based on the works of James Joyce. The thesis examines the various strategies employed by Ukrainian translators to convey Joyce's distinctive style, including the use of neologisms, non-standard constructions, figurative language, and rhythmic and sonic elements. Through a detailed analysis of specific translation choices, the thesis demonstrates the creative and resourceful approaches that Ukrainian translators have adopted to effectively render Joyce's literary artistry.

The thesis underscores the importance of understanding the intricate relationship between language, style, and meaning in the context of literary translation. By examining the challenges and approaches of translating Joyce's works into Ukrainian, the thesis provides valuable insights into the art and craft of literary translation.

Key-words: *artistic translation, James Joyce, translation transformations, idiostyle, associative-imagery component.*

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Шаповал Юлія Григорівна, студентка 2 курсу магістратури, денної форми навчання, факультету фізичної філології, спеціальність 035 Філологія, освітньо-професійна програма Переклад (англійський), адреса електронної пошти youthlife412@gmail.com,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Специфіка художнього перекладу(на матеріалі творів Д. Джойса та їх перекладів українською мовою) Literary Translation(Case Study: James Joyce's Novels and Their Translation into Ukrainian)» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ Шаповал Юлія Григорівна